

Journal of Universal History Studies

**Sultan II. Abdülhamid'in İstihbarat Şeflerinden Ahmed Celeleddin Paşa:
"Gözdelikten Firara" Hayatı ve Faaliyetleri¹**

**Ahmed Celeleddin Pasha, One of the Intelligence Chiefs of Sultan Abdulhamid II: His
Life and Activities from Favorite of the Sultan to Desertion**

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 22.03.2021 / 12.04.2021

pp. 30-53

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 4(1) • June • 2021 •

Emre Gör

Researcher, Dr. Ankara, Turkey

Email: emregor1987@gmail.com

Orcid Number: 0000-0001-8208-6714

Cite: Gör, E . (2021). Sultan II. Abdülhamid'in İstihbarat Şeflerinden Ahmed Celeleddin Paşa: "Gözdelikten Firara"
Hayatı ve Faaliyetleri . Journal of Universal History Studies , 4 (1) , 30-53 . DOI: 10.38000/juhis.901489

¹ This article is analyzed by two reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale iki hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir.

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

* This work is licensed under a [Creative Commons BY-NC-SA 2.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.0/) (Attribution-Non Commercial-Share Alike).

Öz

Sultan II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) “Serhafiye (Başhafiye)” unvanıyla yıllarca Osmanlı İmparatorluğu’nun istihbarat organizasyonunun başında bulunmuş olan Ahmed Celeleddin Paşa, hayatı ve faaliyetleriyle oldukça dikkat çekici bir kişidir. Çerkes kökenli bir Kafkasya göçmeni olan Ahmed Celeleddin Paşa, küçük yaşlarda geldiği İstanbul’da Sultan Abdülhamid’in hizmetine girmiştir. Yıldız Sarayı’nın muhafazasında görevli Tüfekçi Teşkilatı’nda yetişen Ahmed Celeleddin Paşa, padişahın yaverlerinden biri olarak serhafiye vazifesiyle görevlendirilmiştir. Bu görevinde Osmanlı İmparatorluğu adına çok önemli vazifeler üstlenen Ahmed Celeleddin Paşa, 1897 yılında Avrupa’da bulunan Jön Türklerle görüşerek, bunların bir kısmını muhalafetten çekilme konusunda ikna etmiştir. 1904 yılında Mısır’a firar eden Ahmed Celeleddin Paşa, firarından sonra yirmi yıl daha yaşamış, 1924’te vefat etmiştir. Bu çalışmada Ahmed Celeleddin Paşa’nın hayatı ve faaliyetleri arşiv kaynakları ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Celeleddin Paşa, Sultan II. Abdülhamid, Serhafiye, Osmanlı İstihbaratı, Jurnal.

Abstract

Ahmed Celeleddin Pasha, who led the intelligence organization of the Ottoman Empire for years under the title of “Serhafiye (Chief of intelligence)” during the reign of Sultan Abdulhamid II (1876-1909), is a very remarkable person with his life and activities. Ahmed Celeleddin Pasha, a Caucasian immigrant of Circassian origin, entered the service of Sultan Abdulhamid in Istanbul where he came at a young age. Ahmed Celeleddin Pasha, who was placed in the Tüfekçi Organization responsible for the protection of the Yıldız Palace, was appointed as the Chief of intelligence among the Sultan's officers. Ahmed Celeleddin Pasha assumed very important duties on behalf of the Ottoman Empire and in 1897 met with the Young Turks in Europe and persuaded them to withdraw from the opposition. Ahmed Celeleddin Pasha fled to Egypt in 1904 and lived for another twenty years after his desertion. He died in 1924. In this study, Ahmed Celeleddin Pasha’s life and activities were tried to be exposed in the light of archive sources.

Keywords: Ahmed Celeleddin Pasha, Sultan Abdulhamid II, Serhafiye (Chief of intelligence), Ottoman Intelligence, Jurnal (Intelligence Report).

Giriş

İstihbarat faaliyetlerine büyük önem verilen Sultan II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) Yıldız Sarayı'nda bir "Serhafiye (Başhafiye)" Dairesi ihdas edilmiştir. Zamanla Yıldız Sarayı'nın iç teşkilatının önemli bir parçası hâline gelen bu daire, Osmanlı İmparatorluğu'nun istihbarat işleriyle ve imparatorluğun dört bir yanından gelen istihbarat raporlarıyla ilgilenmiştir. Bu çalışmada hayatını ele aldığımız Ahmed Celeleddin Paşa da, Sultan II. Abdülhamid döneminde bu dairenin başında uzun yıllar "Serhafiye (Başhafiye)" unvanıyla bulunmuş bir devlet adamıdır. Ahmed Celeleddin'in doğum tarihi ve hayatının ilk yılları hakkındaki bilgiler oldukça kısıtlıdır. Ahmed Celeleddin'e dair bilinen: onun Kafkasya'dan İstanbul'a gelmiş bir Çerkes olduğu ve II. Abdülhamid'in şehzadelik döneminde onunla tanıştığıdır. (Soku, 2008, s. 34). Sultan Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarında Yıldız Sarayı'nın korunmasında görevli Tüfekçi Teşkilatı'nda görev alan Ahmed Celeleddin, padişahın yaverlerinden biri olarak Miralay rütbesini taşıdığı dönemde Serhafiye vazifesiyle görevlendirilmiş ve "Serhafiye Miralay Ahmed Bey" olarak anılmaya başlanmıştır. Bu görevde "sâdikâne hizmetleri" ile padişahın güvenini kazanan Ahmed Celeleddin Paşa'ya "Miriva" ve sonrasında "Ferik" rütbeleriyle Osmanî ve Mecîdî nişanları tevcih edilmiştir (İ.TAL. , 246/60, H. 9 Zilhicce 1318 (M. 30 Mart 1901); İ.TAL. , 270/47, H. 9 Şevvâl 1319 (M. 19 Ocak 1902).

1897 yılında hayatının en önemli görevini üstlenen Ahmed Celeleddin Paşa, bu yılın yaz aylarına doğru önce Köstence'ye, sonrasında ise Paris'e giderek Ahmed Rıza ve Mizancı Murad gibi Jön Türk ileri gelenleriyle padişah adına görüşmeler gerçekleştirmiştir. 1899'da Avrupa'ya firar etmiş olan Damat Mahmud Celeleddin Paşa ile de muhalefetten çekilme konusunda görüşmeler gerçekleştiren Ahmed Celeleddin Paşa, tüm bu görüşmeler sonucunda Mizancı Murad Bey başta olmak üzere bazı Jön Türkleri İstanbul'a dönme ya da muhalefetten çekilme konusunda ikna etmiştir. Hidiv İsmail Paşa'nın torunu Mısır prenseslerinden İsmet Mürşide Hanım ile evli olan Ahmed Celeleddin Paşa, Şubat 1904'te -eşinin yanına- Mısır'a Sultan Abdülhamid'den izinsiz şekilde giderek İstanbul'dan ayrılmıştır. Osmanlı hükümetinin İstanbul'a dönme konusundaki tüm girişimlerine rağmen Mısır'da kalmayı tercih eden Ahmed Celeleddin Paşa, bu süreçte Avrupa'ya seyahatler gerçekleştirmiş ve zamanla Sultan Abdülhamid idaresinin en ciddi muhaliflerinden biri olarak görülmeye başlanmıştır. İstanbul'daki menkul ve gayrimenkullerine haciz konulan Ahmed Celeleddin Paşa, idam cezasıyla yargılanmasına rağmen Sultan Abdülhamid tarafından affedilmiş, fakat buna rağmen İstanbul'a dönmemiştir. Ahmed Celeleddin Paşa 1924 yılında vefat etmiştir.

Bu çalışmada Ahmed Celeleddin Paşa'nın hayatı, ihdas ettiği görevler, istihbarat faaliyetleri ve bilhassa Jön Türklerle gerçekleştirdiği görüşmeler üzerinde durulmuştur. Bu konuda Osmanlı arşivlerinde yer alan çok sayıda belge incelenerek, Ahmed Celeleddin Paşa'nın hayatı ve faaliyetleri arşiv kaynakları ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Hayatının İlk Yılları, Şahsiyeti ve Ahmed Celeleddin Paşa Hakkında Bilinenler

Sultan II. Abdülhamid'in istihbarat sisteminin başında uzun yıllar bulunmuş ve Osmanlı İmparatorluğu adına çok sayıda önemli görev üstlenmiş olan Ahmed Celeleddin Paşa'nın, bilhassa hayatının ilk dönemlerine ait bilgiler oldukça kısıtlıdır. Paşa'nın Kafkasya göçmeni bir Çerkes olduğu ve Sultan Abdülhamid'in şehzadeligi döneminde hizmetine girdiği gibi bilgiler bazı kaynaklarda² yer alıyorsa da, hayatı hakkında ayrıntılı ve net bilgiler maalesef bulunmamaktadır. Ahmed Celeleddin Paşa'nın küçük yaşlardan itibaren Tüfekçi Teşkilatı'nda görev alarak sarayda yetişmesi ve mülkiyede görev almamasından dolayı olsa

² Örneğin bkz. (Ahmed Rasim, "Ahmed Celeleddin Paşa'ya Dair", 25 Haziran 1340 (25 Haziran 1924).

gerek, devlet görevlilerinin sicillerinin tutulduğu Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri de dâhil tasnifi tamamlanmış resmî kayıtlarda Paşa'nın hayatının ilk dönemlerine dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Buna ek olarak Ahmed Celeleddin Paşa hakkında bilgi veren kaynakların çoğunun, onun hayatına temas etmeksizin kısaca "Serhafiye Ahmed Celeleddin Paşa" şeklinde bir bahisten sonra, Jön Türklerle yaptığı görüşmelerin ayrıntılarına geçmeleri bu kısır bilgi döngüsünü kırıp bizleri aydınlatamamıştır. Hâlbuki 1960'larda Ahmed Celeleddin Paşa'dan bahseden bir tarih mecmuasında geçtiği şekliyle "İkinci Sultan Hamid iktidarının son on beş yılına sanıldığından çok tesir edebilmiş bu şahsiyet" (Kutay, 1964, s. 443) hakkında gereği gibi bilgi sahibi olunmasının, gerek II.Abdülhamid döneminin ve gerekse dönemin istihbarat sisteminin anlaşılmasına katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Her ne kadar kaynakların sınırlılığı bakımından Ahmed Celeleddin Paşa'nın hayatını yansıtmaya dair mevsuf talihsizlikten bahsedilebilirse de, Ahmed Celeleddin Paşa ile ilgili bilgi veren ve bir kısmı Paşa'yı yakından tanıyan birkaç müellifin varlığından söz edilebilir. Ahmed Celeleddin Paşa'nın hayatının ilk yılları hakkında en kıymetli bilgiler, Paşa hakkında yazılar yazmış olan Ziya Şakir ve Ahmed Rasim'in eserlerinde bulunmaktadır. Bu müelliflerden Ziya Şakir'e göre II. Abdülhamid henüz şehzadeyken çıktığı bir av esnasında Ahmed isimli Çerkes bir köle çocukla karşılaşmış, aralarında geçen kısa bir sohbetten sonra şehzade, Çerkes Ahmed'i sahibinden satın almıştır. Çerkes Ahmed Yıldız Sarayı'nın muhafazasında görevli Tüfekçi Teşkilatı'na yerleştirilmiş, burada kısa sürede temayüz ederek yaverliğe getirilmiş ve miralay rütbesine yükseltilmiştir (Soku, 2008, s. 34).

II. Abdülhamid döneminde Ahmed Celeleddin Paşa ile tanışarak dost olduklarını belirten Ahmed Rasim de, Paşa'nın şahsiyeti hakkında değerli bilgiler paylaşmıştır. Ahmed Rasim, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne yazdığı İstanbul Sohbetleri başlıklı makalesinde Ahmed Celeleddin Paşa'yı "Uzun boylu, tam silahşör yapılı, Çerkes tiplerine has hafif mavi elâ gözlü, pala bıyıklı..." şeklinde tasvir etmiştir. Tıpkı Ziya Şakir gibi Ahmed Rasim de Ahmed Celeleddin Paşa'nın çocukluğunda Sultan Abdülhamid'in hizmetine girdiğini yazmaktadır. Hatta Ahmed Rasim, "Çocukluğunda Sultan Hamid'e köle olmadan evvel muhâcerât sefâletleri arasında başına ârız olan kel illetinin âsârı..." görüldüğünden Ahmed Celeleddin Paşa'nın bilhassa gözden düştüğü zamanlarda "Kel Ahmed Bey" olarak anıldığını mizahi bir dille anlatmaktadır.³

Bu iki müellifin haricinde, 1960'larda "Tarih Konuşuyor" adlı bir dergi neşretmiş olan Cemal Kutay da Ahmed Celeleddin Paşa'ya temas etmektedir. Ahmed Celeleddin Paşa'nın düzenli bir tahsil görmediğini; fakat buna rağmen padişahı, Yıldız Sarayı'nı, Bâbiâli'yi ve Osmanlı Devleti'ni çok iyi tanıdığını belirten Kutay, Paşa'yı "mert, namuslu, vatanperver, açık ve aydın fikirli" biri olarak tanımlamaktadır (Kutay, 1964, s. 444-446). Ahmed Celeleddin Paşa'nın karakterli bir devlet adamı olduğunu, diğer bir müellif, 1893 doğumlu ve Abdülhamid devrini müşahade etmiş Ahmet Cemalettin Saraçoğlu da ifade etmektedir. Cumhuriyet döneminde çeşitli gazete ve dergilere yazılar yazan Saraçoğlu, 19 Eylül 1957 tarihinden itibaren Resimli Yirminci Asır Dergisi'ne yazdığı bir tefrikada Ahmed Celeleddin Paşa için, "Çok hamiyetli, pek yurtsever, hükümdarına olduğu kadar vatanına da bağlı alicenap, aile itibarıyla çok zengin, hülâsa vicdanlı,

³ "...Bir gün işittik ki Serhafiye Ahmed Bey Haleb'e nefyedilmiş... Düştü külâh, gördü kel demezler mi? Derhâl Ahmed Bey'in Serhafiye unvânı 'kel'e tebdil edildi. Kel Ahmed Bey deniyor, fakat şâyân-ı kaydır ki kimse aleyhinde bulunmuyor. Bilâhire kendi ağzından işitmiş idim. Sebeb-i teb'd-i (uzaklaştırılma sebebi) Sadr-ı esbak Said Paşa merhûmun bizzat Sultan Hamid'e: 'Ahmed Bey umûr-ı devlete karşıyor, ya o, ya ben! diye ayak direktmiş olması imiş...' (Ahmed Rasim, 25 Haziran 1340 (25 Haziran 1924). Sermet Muhtar Alus da Ahmed Celeleddin Paşa'dan "Serhafiye Kel Ahmed Paşa" adıyla bahseder; bkz. (Alus, 1997, s. 99,198).

namuslu bir zâttır." ifadelerini kullanmaktadır. Yazdıklarını teyit için "Lafın kıyası Serhafiye Paşa'nın dürüstlüğü, temizliği, efendiliği müsbettir. Bu ciheti rahmetli Ahmed Rasim başta olmak üzere devrin bütün inanılır kalem sahipleri kabul ve teslimde müttefikdirler." notunu ekleyen Saraçoğlu, özellikle Ahmed Celeleddin Paşa'nın Mizancı Murad ile Paris'te yaptığı görüşmeler hakkında değerli bilgiler paylaşmaktadır (Saraçoğlu, 2005, s. 160).

Tanıklıkların, kişiliği hakkında genellikle olumlu bir profil çizdikleri Ahmed Celeleddin Paşa, Mısır prenseslerinden İsmet Mürşide Hanım ile evliydi. Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın torunu olan ve Kahire'de oturan İsmet Mürşide Hanım, oldukça zengin, fakat sağlık sorunları yaşayan bir hanımdır (BOA, BEO. , 2852/213827, Hicri 25 Rebülâhir 1324 (M. 18 Haziran 1906). İsmet Mürşide Hanım, yaşadığı sağlık sorunları sebebiyle Ahmed Celeleddin Paşa'yı sık sık Mısır'a davet etmekteydi; fakat Ahmed Celeleddin Paşa görevinin önemi dolayısıyla Sultan Abdülhamid'den izin alamıyor ve bu davetlere icabet edemiyordu.⁴ Kaynaklardan anlaşıldığına göre maddi durumu oldukça iyi olan, Nişantaşı'nda bir konakta oturan ve ayrıca Çamlıca eteklerinde köşkleri bulunan Ahmed Celeleddin Paşa, resmî hayatında padişah yaverlerinden biri olarak "Tüfekçi" silkinde kayıtlıydı (HR.SFR.03. , 545/13, M. 28 Nisan 1904; Koçu, 1958, s. 21). Küçük yaşlarda Yıldız Sarayı'nın Tüfekçi Teşkilatı'na alındığı yukarıda ifade edilen Paşa hakkında, görevli olduğu dönemde "Tüfengî-i Hazret-i Şehriyârîden", "Yâverândan ve Hademe-i Hassadan", "Yâverân-ı Hazret-i Şehriyârîden" gibi unvanlar kullanılıyordu (İ.TAL. , 246/60, H. 9 Zilhicce 1318 (M. 30 Mart 1901); İ.TAL. , 270/47, H. 9 Şevvâl 1319 (M. 19 Ocak 1902). 1892 yılında isminin geçtiği bir kaynakta (Y.EE. , 64/7, Hicri 8 Zilkade 1309 (Miladi 4 Haziran 1892) "Mirliva/Paşa" unvanıyla anılan ve 1890'ların ortalarından itibaren Ferik (Orgeneral muadili) rütbesini ihraz ettiği anlaşılan Ahmed Celeleddin Paşa'nın asıl görevi ise, "Serhafiye (Başhafiye)" vazifesiydi.

Sultan II. Abdülhamid'in Gözdesi "Serhafiye" Ahmed Celeleddin Paşa

Sultan II. Abdülhamid döneminde Yıldız Sarayı'nda bir "Serhafiye" Dairesi ihdas edilmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm bilgi akışını kontrol eden Yıldız Sarayı'nda, Şifre Dairesi ile birlikte Serhafiye Dairesi sarayın iç teşkilatının önemli bir parçasıydı. Bu her iki daire de Yıldız Sarayı'nın istihbari faaliyetlerine dönük başlıca daireleriydi. Bunlardan Saray Başkâtipliği'ne bağlı olan Şifre Dairesi, Bâbîâlî başta olmak üzere, vilayetlerdeki valiler, mutasarrıflar, askerî yetkililer ve yurtdışındaki sefirler ile Yıldız Sarayı arasındaki haberleşmeyi sağlayarak şifreli telgraf yazışmalarını yönetiyordu (Örikağasızâde Hasan Sırrı, 2007, s. 164). Serhafiye Dairesi ise istihbarata dönük her rapor ve jurnalı Sultan Abdülhamid'e ulaştırıyor, gerekli görüldüğünde bu raporları tahkik ediyordu. Başında "Serhafiye-i Şehriyârî" ya da "Serhafiye-i Hazret-i Pâdişâhî" gibi unvanlar taşıyan bir yöneticinin bulunduğu bu dairenin ön plana çıkarılmayarak çalışma esaslarının gizli tutulduğu, adının kaynaklarda nadiren geçmesinden anlaşılmaktadır.⁵ Nitekim "Yıldız İstihbarat Teşkilatı" adıyla bilinen, fakat resmî olarak böyle bir ismi olmayan istihbarat biriminin esası bu dairedir.

Ahmed Celeleddin Paşa'nın Serhafiye olarak Yıldız Sarayı'nda ne zaman görevlendirildiğine dair kesin bir tarih elimizde olmasa da sarayın içinde yetişmiş biri olarak Paşa'nın Yıldız Sarayı'nın işleriyle yakından meşgul olduğu tahmin edilebilir. Ahmed Celeleddin Paşa'nın Serhafiye vazifesiyle ilgili olarak,

⁴ Bazı kaynaklarda, Ahmed Celeleddin Paşa'nın Mısır'a firar etme sebeplerinden birinin, İsmet Hanım'ın davetlerine icabet etmek üzere Paşa'nın padişah'tan izin alamaması gösterilir; bkz. (Y.PRK.TKM. , 47/37, H. 28 Zilkade 1321 (M. 15 Şubat 1904).

⁵ Örneğin düzenli olarak yayımlanan ve Yıldız Sarayı'nın Mabeyn Teşkilatı'na da yer veren Devlet Sâlnâmelerinde bu daireye dair teferuat gizli tutulmuştur; bkz. (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye, İstanbul, 1315 (1897), s. 86-99).

elde bulunan ilk net tarihli kaynak 1889'a aittir. Miralay rütbesinde bulunan "Ahmed Bey", 1889 tarihli söz konusu kaynaktaki "Serhafiye-i Hazret-i Pâdişâhî Miralay Ahmed Bey" ifadesiyle anılmaktadır (Y.PRK.SRN. , 2/56, 9 Cemâziyelâhir 1306 (M. 10 Şubat 1889). Serhafiye Miralay Ahmed Bey, Sultan Abdülhamid'in en güvendiği adamlarından biri olarak Yıldız Sarayı'nın istihbarat işlerini yönetmiş; ihbarları değerlendirmek, şüpheli durumları araştırmak, şüphelileri sorgulamak gibi vazifeleri yerine getirmiştir. "Sadık hizmetleri" dolayısıyla Ahmed Celeleddin Paşa'ya Sultan Abdülhamid tarafından 1901 yılında Osmanî, bir yıl sonra da Mecîdî nişanları tevcih edilmiştir.⁶

Ahmet Cemalettin Saraçoğlu, Ahmed Celeleddin Paşa'nın padişah nezdindeki itibarını kastederek, onun Abdülhamid devrinde "sahib-i zaman" olduğunu ve Yıldız Sarayı'ndaki paşalarla ağaları gölgede bıraktığını kaydetmektedir (Saraçoğlu, 2005, s. 217-218). Ahmed Celeleddin Paşa'dan "II. Abdülhamid'in çocukluktan beri yakını ve Serhafiye unvanı altında Yıldız Sarayı'nın en makbul bendegânından biri" olarak bahseden müellif, "Ahmed Paşa'yı padişahın gözünden düşürmeyi" gaye edinenlerin varlığına işaret etmektedir. Gerçekten de Ahmed Celeleddin Paşa'nın, Serhafiye makamında bulunmasına rağmen bizzat jumallerden nasibini aldığı ve görevi sırasında hakkında çeşitli jumaller verildiği güvenilir kaynaklarca ifade edilmektedir. Bu kaynaklardan Sultan Abdülhamid'in başkâtibi Tahsin Paşa'nın hatıratında yer verdiğine göre, Serhafiye Ahmed Celeleddin Paşa, bilhassa Fehim Paşa gibi kişilerle anlaşamaz ve Paşa hakkında Yıldız Sarayı'na jumaller verilirdi (Tahsin Paşa, 1999, s. 152). Bu jumaller arasında Ahmed Celeleddin Paşa'nın Sultan'ı öldürmek için bir Arnavut tuttuğu (Georgeon, 2012, s. 536) ya da odasında bomba sakladığı (Soku, 1943, II, s. 271-274; Erkoç, 2015, s. 146) gibi oldukça ciddi raporlar da bulunmaktaydı.

Ahmed Celeleddin Paşa'nın serhafiye vazifesine ait önemli bir anıyı, onun karşısına bir şüpheli sıfatıyla çıkan Ahmed Rasim paylaşmıştır. Takriben 1886-87 senelerine ait olduğunu bildirdiği ifadesine göre Ahmed Rasim, "Mekteb-i Mülkiye'den mahreç Mustafa'ya imzâlı bir arzuhâl" meselesi yüzünden Ahmed Celeleddin Paşa'nın karşısına çıkmış, kısa bir soruşturmada sonra Ahmed Celeleddin Paşa'nın insiyatifiyle serbest bırakılmıştır. Ahmed Rasim, Ahmed Celeleddin Paşa ile ilk kez karşılaştığı o günü şöyle nakleder:

"Kendisini ilk defa olarak belki otuz yedi, otuz sekiz sene evvel merhûm Kâmil Bey'in Zabtiye nâzirliğinde mevkûfen karşısına çıktığım zaman tanımış idim. O zamanda "Serhafiye Ahmed Bey" diye ma'rûf idi. Odadan içeriye girdiğim zaman bir masanın etrafında üç kişi görmüş idim. Masanın makam tarafında Kâmil Bey, solunda Kitâbî Ahmed Efendi nâmında beyaz sakallı biri, sağında da bir sandalye üzerinde ayak ayaküstünde bir

⁶ Ahmed Celeleddin Paşa'ya Osmanî nişanı tevcihi;

"Yıldız Sarayı Hümâyûnu Başkâtibet Dâiresi

Matrûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Tüfengî-i Hazret-i Şehriyârî Ferik Saâdetlû Ahmed Celâleddin Paşa Hazretlerine hidemât-ı sâdikânesine mebnî murassa' nişân-ı âlî-i Osmânî ihşân buyrulduğundan muâmele-i lâzimenin ifâsı şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfât-penâhî iktizâ-yı celîlesinden olmakla olbâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir. 9 Zilhicce sene [1]318 ve 17 Mart sene [1]317 (30 Mart 1901) Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsin", (İ.TAL. , 246/60, H. 9 Zilhicce 1318 (M. 30 Mart 1901).

Ahmed Celeleddin Paşa'ya Mecîdî nişanı tevcihi;

"Yıldız Sarayı Hümâyûnu Başkâtibet Dâiresi

Matrûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Yâverân ve Tüfengiyân-ı Hazret-i Şehriyârîden Ferik Saâdetlû Ahmed Celâleddin Paşa Hazretlerine murassa' Mecîdî nişân-ı zî-şânî ihşân buyrulduğundan muâmele-i lâzimenin ifâsı şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfât-penâhî icâb- âlisinden olmakla olbâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir. 9 Şevvâl sene [1]319 ve 6 Kânûnüsânî sene [1]317 (19 Ocak 1902) Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsin", (İ.TAL. , 270/47, H. 9 Şevvâl 1319 (M. 19 Ocak 1902).

vakâr ve temkîn olarak sivil kıyâfet ile bu zât oturuyor idi..."(Ahmed Rasim, 25 Haziran 1340 (25 Haziran 1924).

Aynı müellif, Ahmed Celeleddin Paşa hakkında çok ilginç bir bilgiyi, daha doğrusu Paşa ile aralarında geçen bir konuşmayı 1924 yılında Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne yazdığı "Serhafiye Ahmed Celeleddin Paşa'ya Dair" başlıklı makalesinde açıklamıştır. Ahmed Rasim'in bu makalesinde yazdığına göre, aralarında önceden beri ülfet bulunan Ahmed Celeleddin Paşa bir akşam Ahmed Rasim'i davet etmiş ve İstanbul'da, Sultan Abdülaziz'in oğlu ikinci veliaht Yusuf İzzeddin Efendi'nin reisliğinde bir ihtilal komitesi kurulduğunu belirterek, kendisini de bu komiteye üye olarak almak istediğini söylemiştir. Bu teklif karşısında çok şaşırıldığını belirten Ahmed Rasim, komitenin amacının ne olduğunu sorduğu Paşa'dan, "Hanedandan lâyük olanı tahta çıkarmak, Kanun-ı Esasi'yi ilân etmek, Meclis-i Mebusan'ı açmak" cevabını alınca iyice şaşırmış, İstanbul'da bunun nasıl mümkün olacağını merak edince de "İnan ki bu komiteyi Sultan Hamid'in hafiyeleri haber alamayacaklardır, alamazlar da." yanıtını almıştır. Ahmed Rasim, Ahmed Celeleddin Paşa ile ilgili bu anısını, sansürün müdahalesinden dolayı yazı yazamadığını ve işsiz olduğunu kastederek, "Biraz evvel iş arıyordum. Buldum. Zaten İstanbul'da sürünüyorum. Biraz da uzaklardaki hapishâne, zindanların tavanlarını seyrede ede ölüyorum." şeklinde mizahi bir dille anlatır.⁷

Ahmed Rasim gibi büyük bir edibin yazdıklarına itimat etmek gerekirse, Ahmed Celeleddin Paşa Sultan Abdülhamid aleyhinde birtakım faaliyetlerde bulunmuştur.⁸ Fakat özellikle belirtmek gerekir ki resmî kayıtlarda Ahmed Rasim'in yazdıklarını teyit edecek bir bilgi bulunmamaktadır ve belki de Ahmed Celeleddin Paşa'nın Ahmed Rasim'e ifade ettiği gibi bu komiteyi Sultan Hamid'in hafiyeleri haber alamamışlardır. Her ne olursa olsun Ahmed Celeleddin Paşa ile Sultan Abdülhamid arasındaki iplerin kopması için 1904 yılını beklemek gerekecektir.

⁷“(…)Paşa (Ahmed Celeleddin Paşa) ağzındaki baklayı bir anda çıkarmak istiyor, fakat her nedense geveliyordu. En nihâyet dedi ki:
- Ben sizin nâmusunuza son derecede emniyet bağlamışım. Onun için size açılıyorum. İsimlerini sonra öğrenirsiniz. . . Biz, burada bir komite yaptık.
-Komite!.. Hem burada!..
- Ne komitesi, Paşa Hazretleri?
- İhtilâl, inkılâb komitesi. Sizi de azâlîğe kabul ettik. . .
-?
- Anlıyorum.. Hakkınız var.. Bu İstanbul'a güvenilmez. . . Fakat sen de benim nâmusuma emniyet et, inan ki bu komiteyi Sultan Hamid'in hafiyeleri haber alamayacaklardır, alamazlar da.
Görüyorsunuz, Serhafiye Bey neler diyor? Durmayıp devam ediyordu:
- Yusuf İzzeddin Efendi, bu komitenin reisidir. Ben, Bahâ Şâkir, sen.. Başkalarını tanımayız.
- Maksad?
- Hânedândan lâyük olanı tahta çıkarmak, Kânûn-ı Esâsi'yi ilân etmek, Meclis-i Mebûsân'ı açmak. . .
- Üç kişi ile bu nasıl olur?
- Çok. . . Komite üç kişi değil. . . Biz komiteden birbirini tanıır üç kişiyiz. . . Öteki arkadaşları bilmeyiz. . . Yalnız bu üç kişiden ben, yukarıdan verilen emirleri size tebliğe memurum.
Biraz evvel iş arıyordum. Buldum. Fenâ bir iş değil. . . Fenâ da olsa ne olacak. Zaten İstanbul'da sürünüyorum. Zaten İstanbul'da musakkafât altında mahbûsum. Biraz da uzaklardaki hapishâne, zindanların tavanlarını seyrede ede ölüyorum.
- Şimdi ver elini bakayım.
Verdim.
- Nâmusum, kardeşliğim hakkı için söylüyorum, hiçbir şeyden korkma!
- Korkmam Paşam!.. Ödüm patlayalı seneler oldu (..)", (Ahmed Rasim, 25 Haziran 1340 (25 Haziran 1924).
⁸ Ahmed Rasim, makalesinde Ahmed Celeleddin Paşa ile aralarında geçen bu konuşmanın, Paşa'nın firarından önce mi, yoksa sonra mı olduğunu belirtmemiştir. Fakat konuşmanın İstanbul'da geçtiği dikkate alınırsa, Ahmed Celeleddin Paşa'nın Mısır'a firarından önce gerçekleştiği düşünülebilir.

Sultan Abdülhamid'in bu "gözde" Serhafiyesi, 1904'teki firarından önce, 1897 yazında belki de hayatının en önemli vazifesini alacaktır: Avrupa'ya giderek padişah adına Jön Türklerle görüşmek ve onları memleketlerine dönmek üzere ikna etmek.

Ahmed Celeleddin Paşa'nın "Paris Görevi": Jön Türklerle Gerçekleştirdiği Görüşmeler

Takvimler 1897 yılının Temmuz ayını gösterdiğinde Paris yakınlarındaki Contrexéville'in (Kontreksevil) İstanbul'dan gelmiş bir misafiri vardır: Sultan Abdülhamid'in Serhafiyesi Ahmed Celeleddin Paşa. 1897 yazı sıradan bir tarih değildir; 1897 Nisan'ında başlayan Osmanlı-Yunan Savaşı yaklaşık bir ay içinde Osmanlı ordularının muzafferiyetiyle sonuçlanmış, Rus Çarı II. Nikola'nın bizzat Sultan II. Abdülhamid'e rica etmesiyle Osmanlı ordularının Atina'ya girmesi güçlükle önlenmiştir. Galip Osmanlı ordusunun başkumandanı sıfatıyla Sultan Abdülhamid, hiç olmadığı kadar güçlü, nüfuz bakımından âdetâ saltanatının zirvesinde bulunmaktadır.

Böyle bir ortamda Sultan Abdülhamid, yıllardır Avrupa'da bulunan ve yönetimine karşı muhalefet yürüten Jön Türklerle görüşüp onların muhalefetten çekilmelerini sağlamak için en güvendiği adamlarından Serhafiye Ahmed Celeleddin Paşa'yı Paris'e göndermiştir (Mardin, 2008, s. 112; Danişmend, 1972, s. 357; Danişman, 1966, s. 188; Georgeon, 2012, s. 468-469). Görünürde "tebdil-i hava"⁹ ve "tedavi" (Saraçoğlu, 2005, s. 160) amacıyla Avrupa'ya gelen Ahmed Celeleddin Paşa, Paris'e varır varmaz, Paris Sefiri Salih Münir Paşa'nın da yardımlarıyla başta Mizancı Murad ve Ahmed Rıza olmak üzere Jön Türk ileri gelenleriyle iletişim kanalı aramıştır. Bunlardan Mizancı Murad görüşme taleplerine olumlu yanıt verirken Ahmed Rıza, Dr. Nazım ve Halil Ganem gibi Jön Türk ileri gelenleri Ahmed Celeleddin Paşa ile görüşmeyi reddetmişlerdir (Bayur, 1940, s. 42; Kolektif, 2018, s. 22-23). Bu isimlerden Ahmed Rıza, Tahsin Paşa'nın kaydettiğine göre, Serhafiye Paşa'nın tekliflerini reddetmekle birlikte, Paşa'ya dört maddeden oluşan ve "Sarây-ı hümayûnlarından kumanda usûlünün kaldırılması" esasına dayanan bir itilafname projesi tevdi etmiştir.¹⁰ Ahmed Celeleddin Paşa'nın böyle bir teklifi padişah adına kabul etmemesi nedeniyle, Ahmed Rıza Bey cephesindeki görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmamıştır.

Diğer taraftan Ahmed Celeleddin Paşa Mizancı Murad ile uzun müzakerelere girişmiştir. Ahmed Celeleddin Paşa'yı dürtüst ve hamiyetli biri olarak tanıyan Murad Bey, tafsilatı uzun olan görüşmeler sırasında Ahmed Celeleddin Paşa'ya itimat etmiş ve ileride kaleme aldığı hatıratında ondan övgüyle bahsetmiştir. Nitekim Saraçoğlu'nun Mizancı Murad'ın kaleminden aktardığına göre Contrexéville'de bulunan Ahmed Celeleddin Paşa dışarıdan bakılınca şöyle bir profil çizmektedir:

⁹ "Serhafiye Ahmed Celeleddin Paşa'nın, sûretâ *tebdil-i hava*, esasen cemiyetimizle müzakerâta girişmek üzere Hünkâr tarafından Avrupa'ya gönderildiğini haber aldık (...): İttihat ve Terakki Cemiyeti Cenevre şubesi adına hazırlanan Bachofen imzalı bir telgraftan; bkz. (Demirbaş, 1987, s. 125-127).

¹⁰ Tahsin Paşa'nın hatıralarında, Ahmed Rıza'nın Sultan Abdülhamid'e gönderdiği mektubun ilgili kısmında şu ifadeler yer verdiği kaydedilmiştir: "On beş sene cebr ü sebat ile vazife-i vataniyemi ifâyâ çalıştım. Tafsilâtı pek uzun olan Paris Jenô'da geçen muhakemelerden sonra nihayet Paris Sefiri Münir ve Ferik Ahmed Celâleddin Paşalarla Başkonsül Esad Bey'in fermân-ı şâhaneleriyle bendenize tebliğ ettikleri vesâyâyâ karşı verdiğim cevaplarda da bu maksad-ı mukaddesi takipten fariğ olamayacağımı bildirmiş ve son olarak Jenô'da Kontinantal Oteli'nde oturan Ahmed Celâleddin Paşa'ya kabulü mümkün olabilecek bir itilafname projesi tevdi etmiştim ki 1892 tarihli lâyhâmin esâsâtını hâvi idi. Mezkûr projede (1) Siyasî afv-ı umûmî ilânı, (2) Matbuatın serbestisi, (3) Aleniyyet hâlini alan irtikab ve irtişanın men'î, (4) Saray-ı hümayûnlarından kumanda usûlünün kaldırılıp 'Vazife ve Mesuliyet' nâmındaki risalemde yazdığım veçhile Bâbü'lfî'nin bütün işleri yed-i mesuliyetine alması ve Tanzimât-ı Hayriye'nin umde-i esâsiyesinden olan hürriyyet ve müsâvâtın tanınması ve vilâyât meclis-i umûmîlerinin içtimaa davetleri gibi en hayırlı ve mübrem içtimai vecibeleri yazmış ve efendimizden mütevâziâne istirham etmiştim (...); (Tahsin Paşa, 1999, s. 257-258).

"Ahmed Celeleddin Paşa'nın Kontreksevil şehrinde tutmaya muvaffak olduğu mevki mühimce idi. Bu gibi eğlence yerlerinde hüküm sahibi olan kadınların çoğu yakışıklılığa, bu yaştaki generalliğine meclüb idi. Hesabını düşünmeksizin sağa sola para serpmesi ise erkeklerin reylerini kendisine kazandırmıştı.

Başta mahut General İgnatief gibi harp taraftarı yahut Macar Generali Tor gibi Sulh ve Müsalemet Cemiyeti'nin reisi buldukları halde mevcut olan erkân kendisiyle ülfet arayıp görüşüyorlardı."(Saraçoğlu, 2005, s. 188).

Jön Türk ileri gelenleriyle padişah adına görüşmeler yapmak amacıyla Paris'e gelen ve Paris'te dikkatleri üzerine çeken Serhafiye Ahmed Celeleddin Paşa, Avrupa kamuoyunun da yakın takibine girmiştir. Jön Türklerle gerçekleştirilen bu görüşmeler Avrupa basını tarafından yakından takip edilmiş ve bilhassa Fransız basını konuya büyük ilgi göstermiştir. Mabeyne raporlanan gazete tercümelerinden anlaşıldığına göre Ahmed Celeleddin Paşa'nın hassas "Paris görevi" Avrupa basınında birçok habere konu olmakla kalmamış; aslında gizli tutulması gereken birtakım bilgiler, dönemin Fransız gazetelerinde yayımlanmıştır. 3 Temmuz 1897 tarihinde Le Patri Gazetesi'nde yayımlanan bu haberlerden birinde, Ahmed Celeleddin Paşa'nın Jön Türklerle görüşmek için Paris'e geldiği, görevinin mahiyeti ve görüşme sonrasında Paris'ten Londra'ya geçeceği gibi paşanın "me'mûriyet-i mahremânesi"ne dair bilgiler şu ifadelerle yer almaktadır:

"Paris'de çıkan Le Patri Gazetesi 3 Temmuz 1897 tarihli nüshasında havâdis-i âtiyeyi neşr etmiştir. Paris Sefâret-i Seniyyesince Genç Türkiye Fırkası hakkında gösterilen masraflı muâmelât nezd-i âlîde mûcib-i nâhoşnudî olmuş gibi görünüyor. Paris'e muvâsalatını haber verdiğimiz Ahmed Celâleddin Paşa fırka-i mezkûrenin aksâm-ı muhtelifesiyle doğrudan doğruya müzâkere etmek üzere gelmiştir. Bilhassa beyânı muktezî ahvâlden olmak üzere bu zât Mâbeyn-i Hümayûn Zâbita-yı Hafıyyesi Müdürü yani Serhafiyye'dir. İsmi mektûm tutulan bir mültecinin ikâmetgâhında şimdiye değin birkaç defa toplanılmışdır... Ahmed Celâleddin Paşa me'mûriyet-i mahremânesini ta'kîben Londra'ya dahî gidecektir."(Y.PRK.TKM. , 39/33, H. 14 Safer 1315 (M. 15 Temmuz 1897).

Benzer şekilde 7 Eylül 1897 tarihinde Hariciye Nezareti'ne Viyana Sefareti'nden gönderilen bir raporda, Ahmed Celeleddin Paşa'nın Jön Türkler nezdinde bir memuriyetle vazifeli olduğu haberlerinin Neues Wiener Journal Gazetesi'nde yer aldığı bildirilmiştir (HR.SYS. , 193/53, M. 7 Eylül 1897). İngiliz The Times Gazetesi'nde Mayıs 1899 tarihinde çıkan bir haberde ise "Jön Türklerle Ermenilerin ahvâl ve harekâtını Paris'te mütemâdiyen tarassud eylemek üzere Ahmed Celâleddin Paşa'nın Pazartesi günü şehir-i mezkûre müteveccihen hareket edeceği" bilgisine yer verilmiştir (Y.PRK.EŞA. , 33/16, H. 11 Muharrem 1317 (M. 22 Mayıs 1899). Ahmed Celeleddin Paşa'nın görevinin gizliliği ve görünürde "tebdil-i hava" gibi bahanelerle Avrupa'ya gidip geldiği dikkate alınır, Avrupa basınında çıkan bu tür haberlerin Ahmed Celeleddin Paşa'yı ve Mabeyn'i hayli zor duruma düşürdüğü düşünülebilir.

Ahmed Celeleddin Paşa ile Jön Türk ileri gelenleri arasında Temmuz 1897'de başlayan görüşmeler, Mizancı Murad Bey'in Ağustos 1897'de İstanbul'a dönmesi ve diğer bazı Jön Türk mensuplarının ikna edilmesiyle son bulmuştur (Georgeon, 2012, s. 469; Bleda, 1979, s. 18; Lewis, 2011, s. 271). Ahmed Celeleddin Paşa bu görüşmeler sırasında muhalefet saflarındaki Jön Türklerle, padişah

aleyhindeki neşriyat durdurulduğu takdirde umumi af ilan edileceğini ve memlekette ıslahat cihetine gidileceğini vadetmiştir (Saraçoğlu, 2005, s. 162; Bayur, 1940, s. 42; Danişman, 1966, s. 188). Paris'teki Osmanlı vatandaşlarından memlekete dönenlerin kendilerine uygun bir memuriyete getirilecekleri, Avrupa'da kalıp tahsillerine devam etmek isteyenlerin ise maddi olarak destekleneceği Jön Türklere yapılan teklifler arasındadır. Nihayetinde Contrexéville'de varılan anlaşmayla umumi af ilan edilmiş, Murad Bey İstanbul'a dönmüş, Paris'teki Jön Türklerden Çürüksulu Ahmed Bey Belgrad Ataşemiliterliği'ne, Kaymakam Şefik Bey de Viyana Ataşemiliterliği'ne tayin edilmiş ve 1899'daki görüşmeler neticesinde de Doktor Abdullah Cevdet'e Viyana ve Doktor İshak Sukuti'ye Roma Sefaret tabiplikleri verilmiştir (Danişmend, 1972, s. 357). Yine 1899'dan sonra ikna edilen Jön Türklerden Tunalı Hilmi Madrid Sefareti Türkçe Kâtipliği'ne, Halil Muvaffak da Roma Sefareti Kâtipliği'ne getirilmiştir (Yılmaz, 2019, s. 93).

Ahmed Celaleddin Paşa'nın Avrupa'daki Jön Türklere yönelik bu ikna faaliyetleri Murad Bey gibi birçok Jön Türk ileri geleninin İstanbul'a dönmeyi ya da muhalefet saflarından çekilmeyi kabul etmesiyle neticelenmiş ve bu da Jön Türkler arasında çözülmeyi beraberinde getirmiştir. Bu çözüme sonucunda yurtiçindeki Jön Türk hareketi neredeyse çökmüş, yurtdışında ise 1906 yılına değin yeniden örgütlenmekte hayli zorlanmıştır (Kolektif, 2018, s. 23). Ahmed Celaleddin Paşa'nın ise, 1897'deki bu muvaffakiyet ile padişah nezdindeki itibarının bir kat daha arttığına şüphe yoktur. Paşa bu muvaffakiyet sonrasında bir müddet daha Avrupa'da kalarak sonrasında İstanbul'a dönmüştür. Fakat 1899'un son günlerinde meydana gelen bir gelişme üzerine, Ahmed Celaleddin Paşa'ya yeniden Avrupa yolları görünmüştür. Sultan Abdülhamid'in eniştesi Damat Mahmud Celaleddin Paşa, iki oğlu, Sabahaddin ve Lütfullah'la birlikte İstanbul'dan Marsilya'ya kaçmış, onunla görüşmek ve onu ikna etmek görevi ise yine Serhafiye Ahmed Celaleddin Paşa'ya verilmiştir.

“Paris Görevi”nin Devamı: Ahmed Celaleddin Paşa Yeniden Avrupa’da

1900 yılının bahar aylarında Avrupa'da bulunan Ahmed Celaleddin Paşa, bu kez “Mahmud Paşa meselesinin halledilmesi” için Cenevre'dedir ve Avrupa'ya henüz firar etmiş olan Mahmud Celaleddin Paşa ile görüşmek arzusundadır. 25 Nisan 1900 günü Cenevre'ye varmış olan Ahmed Celâleddin Paşa, o sırada Cenevre'de bulunan Damad Mahmud Paşa ile görüşmelere başlamıştır (Mermutlu, 2017, s. 245). Bu sırada özellikle Mahmud Paşa'nın malî durumunu araştıran Ahmed Celaleddin Paşa “Mahmud Paşa'nın nereden para temin eylediğine dâir Paris ve Londra'da tahkîkât icrâsına memûr eylediği”¹¹ görevliler aracılığıyla bu hususu tespate çalışmıştır.¹² Cenevre'ye geldiğinde Mahmud Paşa ile görüşmesinin çok zor bir iş olduğu kendisine beyan edilmesine rağmen çok geçmeden Mahmud Paşa ile görüşme imkânı bulan Ahmed Celaleddin Paşa, ona her türlü teminatı vermeye yetkili olduğunu ifade etmiştir. Şifreyle Mabeyn'e gönderdiği

¹¹ (HR.SYS., 1806/61, M. 1 Mayıs 1900). Aynı konu hakkında Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'nın bir raporu şöyledir: “Yâverân-ı Hazret-i Şehriyârîden Saâdetlü Ahmed Celâleddin Paşa Hazretlerinin Cenevre'ye muvâsalatı ile Mahmud Paşa ile mülâkât eylediğini ve birtakım gazete parçalarıyla müşârünileyhin nereden para tedârik etmekte olduğuna dâir Paris ve Londra'da tahkîkât icrâsına me'mûr edilen (...)’dan alınan iki kı'ta mektûbun gönderildiğine dâir Cenevre Başşehbender Vekili tarafından alınan tahrîrât ile zikr olunan mektûbların tercümelere zikr olunan gazete parçaları ile berâber leffen takdîm kılınmakla emr u fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir. 7 Muharrem sene 1318 / 23 Nisan sene [1]316 (7 Mayıs 1900) Hâriciye Nâzırı kulları Tevfik”, (Y.PRK.HR., 28/83, H. 7 Muharrem 1318 (M. 7 Mayıs 1900)).

¹² Ahmed Celaleddin Paşa'nın 1900 yılındaki bu Avrupa görevi için yanına yeteri miktarda bir meblağ aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim “Ahmed Celaleddin Paşa tarafından bazı mahallere verilmek üzere ihsan buyrulan meblağın Ceyb-i Hümayun'dan tesviyesi” hakkındaki Mabeynci Emin Bey imzalı bir belgede şu ifadeler yer almaktadır: “Ahmed Celaleddin Paşa Hazretleri marifetiyle bazı mahallere verilmek üzere ihsân buyrulan meblağ-ı mezkûrun ceyb-i hümayûn-ı mülûkânenen ahz olunmasına mebnî işbu senet itâ kılını 30 Ağustos sene (1)315 (11 Eylül 1899) Mehmed Emin”, (ML. EEM., 318/47, Rumi 30 Ağustos 1315 (Miladi 11 Eylül 1899)).

telgrafa göre görünürde Mahmud Paşa'yı ikna etme konusunda hayli yol aldığı da anlaşılan Ahmed Celeleddin Paşa, Mahmud Celeleddin Paşa'nın neredeyse İstanbul'a dönme noktasına geldiğini "muvaflakiyet" ifadesiyle birlikte İstanbul'a müjdelemiştir. Ahmed Celeleddin Paşa'nın Cenevre'den 6 Mayıs 1900 tarihinde Mabeyn'e gönderdiği bu telgrafnamedeki ifadeler kayda değerdir:

"Cenevre'de Ahmed Celâleddin Paşa kullarından şifre:

Âcizleri Dersââdet'den hareket ettiği zaman Mahmud Paşa mes'alesinin bulunduğu hâlde göre bu işe gâyet müşkil bir zamanda me'mûr buyrulduğum ve müşârûnileyh ile mülâkât bile mümkün olamayacağı umûmen söylendiği gibi Cenevre'ye muvâsalât-ı âcizimde buradaki me'mûrîn-i resmîye dahî aynı zannı beyân etmiş oldukları hâlde... ittihâz olunan tedbîr sâyesinde müzâkerât devâm ettikçe neşriyâtdan sarfinazar etmeleri kendilerine [Mahmud Paşa'ya] tekâvül etdirildiği bundan evvel arz olunmuş idi. İki günden beri bir derece daha ileri giderek Dersââdet'e avdet edebileceği dahî müşârûnileyhe i'tirâf etdirilerek mes'ele bunun sûret-i icrâsınca serdedeceği ma'rûzâtın müzâkeresine kaldığı gibi... yarınki Pazar akşamı Londra'ya müteveccihen hareket eyleyeceği ve eğer bir cevâb vâsıl olursa âcizleriyle cereyân eden müzâkereye orada devâm edebileceğini söyledi...

6 Muharrem sene [1]318 (6 Mayıs 1900)

Ahmed Celâleddin"

(Y.PRK.AZJ. , 40/40, H. 6 Muharrem 1318 (M. 6 Mayıs 1900).

Ahmed Celeleddin Paşa'nın bu telgrafi çektiği sırada Mahmud Celeleddin Paşa ile yürütülen görüşmelerin ilk faslı bitmiş ve Mahmud Celeleddin Paşa Cenevre'de çok kalmayarak Londra'ya hareket etmiştir (Mermutlu, 2017, s. 243). Ahmed Celeleddin Paşa da Mahmud Paşa ile yürütülen bu ilk görüşmelerin sonucunu beklemek ve Mahmud Paşa'yı Avrupa'dan takip etmek üzere Paris'e geçmiştir.¹³ Cenevre'deki ilk görüşmelerinin ardından Londra'ya geçen Mahmud Celeleddin Paşa'nın peşini Londra'da da bırakmayan Paşa, 4 Haziran 1900 tarihinde Mabeyn'e çektiği telgrafa, Mahmud Celeleddin Paşa'nın Londra'ya varışından itibaren "efkâr ve ahvâlini anlayarak ona göre teflîgâtta bulunmak üzere" münasip vasıtalarla tahkikata devam ettiğini bildirmiştir. Aynı telgrafa Mahmud Celeleddin Paşa'ya Sultan Abdülhamid'in iradelerini yazılı olarak mı yoksa şifâhen mi teflîg etmenin gerektiğini sormaya lüzum görmediğini; zira yaptığı tüm görüşmelerde Mahmud Celeleddin Paşa'nın eline ihtiyat olarak hiçbir belge geçirmedikten, teflîglerini şifâhen yapmaya devam edeceğini bildirmiştir.¹⁴

¹³ Nitekim Ahmed Celeleddin Paşa 16 Mayıs 1900 tarihinde Paris'ten Mabeyn'e şu telgrafi gönderir: "Paris'de bulunan Ahmed Celâleddin Paşa kullarından şifre / On dört ve on beş Mayıs târihli telgrafnâmeleri alındı. Sâlih Bey geçen Çarşamba günü sür'at katarına yetişemeyip diğer katar iler hareket etmiş olduğundan Paris'e ancak Pazar ertesi sabahı muvâsalat edebilmesi tabiidir. Mûmâ-ileyhi me'mûriyetinde kâmilan muhtâr bırakarak irâde-i seniyye cenâb-ı mülûkâneye tevfikân nefice-i müzâkerâta intizâr etmek üzere bugün Paris civârında kâin Sen Cernain'e azîmet ediyorum. 3 Mayıs sene [1]316 ve 16 Mayıs sene 1900 Ahmed Celâleddin", (Y.PRK.AZJ. , 40/47, H. 16 Muharrem 1318 (M. 16 Mayıs 1900).

¹⁴ "Paris'de Ahmed Celâleddin Paşa kullarından şifre

1 Haziran sene [1]900 târihli telgrafnâme-i âlîlerini aldım. Mahmud Paşa'nın Londra'ya azîmetinden beri efkâr ve ahvâlini anlayarak ona göre teflîgâtta bulunmak üzere vâsıta-i münâsibe ile tahkikâta ibtidâr etdim. Irâdât-ı Seniyye-i Hazret-i Tac-dâr-ı Azâmînin tahrîren mi yoksa şifâhen mi teflîgî lâzım geldiğini istizâna lüzüm görmüyorum. Zirâ şimdiye kadar Mahmud Paşa'nın eline ihtiyâten teklife mutazarrır hiçbir kâğıt geçirmedim. Âcizlerinin şu dakikada... gerek hâzıra ve gerek istikbâle âid her gûnâ ümidini mahvetmeğe çalışmakta olacağım ma'rûzdur olbâbda. 4 Haziran sene [1]900 ve 22 Mayıs sene [1]316 (4 Haziran 1900) / Ahmed Celâleddin", (Y.PRK.HH. , 32/2, H. 5 Safer 1318 (M. 4 Haziran 1900).

Mahmud Celaleddin Paşa ile yapılan tüm görüşmelere ve Mabeyn'in ılımlı tekliflerine rağmen, Ahmed Celaleddin Paşa bu kez muvaffak olamamış ve Mahmud Paşa'yı ikna edememiştir.¹⁵ Dahası, Ahmed Rıza gibi Jön Türk ileri gelenleriyle temasa geçen Mahmud Paşa, kısa zamanda hareketin en büyük maddi destekçilerinden biri haline gelmiştir. Fakat bu demek değildir ki Ahmed Celaleddin Paşa Jön Türkleri Avrupa'da tamamıyla serbest bırakmış, onların faaliyetlerini rahatça yürütmelerine olanak vermiştir. Hâlbuki Ahmed Celaleddin Paşa İstanbul'dan da olsa Jön Türkleri takibe ve ikna girişimlerine devam etmiş, bu konuda Serhafiye Paşa'ya Avrupa'dan birçok rapor ulaştırılmıştır. Bu ilginç raporlardan biri, Avrupa'da bulunan Ali Kemal Bey'e aittir. Bir müddet Jön Türklerle birlikte Paris'te faaliyet yürütmüş olan Ali Kemal, Mizancı Murad Bey'in Serhafiye Ahmed Celaleddin Paşa ile anlaşarak İstanbul'a dönmesinden sonra Jön Türklerden ayrılmıştır. 1897 yılında Brüksel Sefareti İkinci Kâtipliği ile görevlendirilen Ali Kemal Bey, bu görevine gitmeyerek Cenevre'de kalmış ve Avrupa'dan mütemadiyen Ahmed Celaleddin Paşa'ya Jön Türk faaliyetleri hakkında raporlar göndermiştir (Uzun, 1989, s. 405-406). Jön Türklerin faaliyetleriyle ilgili Ahmed Celaleddin Paşa'ya jumaller ulaştıran Ali Kemal Bey'in Haziran 1902 tarihli bu raporlarından birinde "Paris'in (Jön Türklerin) büyük bir karışıklık içinde olduğu ve İstanbul'a gönderilmek üzere bir Jön Türk arandığı" tarzındaki bilgilere yer verilmektedir.¹⁶

Ahmed Celaleddin Paşa'nın başarısızlıkla sonuçlanan Mahmud Celaleddin Paşa'yı ikna girişimleri, aynı zamanda Serhafiye Paşa'nın "Paris görevi" olarak adlandırdığımız yurt dışı görevlerinin son halkasını oluşturur. Nitekim; Ahmed Celaleddin Paşa'nın Mahmud Paşa ile yaptığı görüşmelerin tarihi olan 1900 ortalarından, İstanbul'dan firar ettiği 1904 tarihine kadar Paşa'nın Jön Türklere yönelik herhangi bir görev kabul ettiğine dair kayıtlarda bir iz yoktur. Bununla birlikte muteber kaynaklara göre Ahmed Celaleddin Paşa, Sultan Abdülhamid'in İstanbul'a dönen Jön Türklere vadettiği sözleri yerine getirmedikçe düşünmeye ve zamanla Jön Türklere yakın bir çizgiye gelmeye başlamıştır (Saraçoğlu, 2005, s. 160; Georgeon, 2012, s. 536). Nitekim 1904'teki firarı ve sonrasında Osmanlı raporlarına da geçen Jön Türklerle olan ilişkileri, bu kaynakların tezini doğrulamaktadır.

Ahmed Celaleddin Paşa'nın Mısır'a Firarı

Osmanlı İmparatorluğu ve saltanatı adına çok önemli görevler üstlenerek Avrupa'daki Jön Türklere yönelik yürüttüğü ikna faaliyetleri sonucunda birçok Jön Türk ileri geleninin İstanbul'a dönmesini ya da muhalefetten çekilmesini sağlayan Ahmed Celaleddin Paşa, Sultan Abdülhamid'in en gözde adamlarından

¹⁵ Ahmed Celaleddin Paşa'nın 1899/1900 yıllarında Paris'te yürüttüğü son görüşmelerde tamamen başarısız olduğu söylenemez. Zira Ahmed Celaleddin Paşa birkaç muhalifi İstanbul'a dönmek üzere ikna etmiştir. Paşa'nın bu konuda İstanbul'a gönderdiği bir telgrafta şu ifadeler yer alır: "Kontreksevil'de bulunan Tüfengî Ahmed Celâleddin Paşa kullarından şifre / Âli Muzaffer'i Dersâdet'e götürmesini Mısır'daki vekîlim İskender Efendi'ye işâr etdim. Mısır'da gördüğü tazyîk üzerine Marsilya'ya firâr etmiş olan Selim merkeze duhûlet zımında âcizlerinin tavassuduna mürâcaat arzûsunda bulunduğundan. . . Dersâdet'e avdetleri takarrür edenleri göndermek üzere Pazar günü Paris'e avdet edeceğim ma'rûzdur. 4 Ağustos sene 99 / 26 Temmuz sene [1]315 (4 Ağustos 1899) Ahmed Celâleddin", (Y.PRK.SGE. , 8/84, H. 26 Rebîülevvel 1317 (M. 4 Ağustos 1899).

¹⁶ "İtalya'dan Ali Kemâl imzâsıyla Ahmed Celâleddin Paşa kullarına posta ile gönderilen. . . bir kıta mektûb[un] . . . arz ve takdîm kıldığı ma'rûzdur

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Cenevre'den ma'rûzât-ı çâkerâneme bir cevâb alamadım. Belki emimâme-i âlileri yoldadır.

Bu civârda işlerim bitti. Kulunuz bir bir buçuk ay kadar İsviçre'nin âsûde bir köşesinde istirahatden sonra avdet edeceğim. Her hâlde bugün Lusem'e gidiyorum. Emr u sâmi vel-i ni'metlerime orada intizâr ederim.

Paris büyük kargaşalık içindedir.

Mütevelli Hazretlerinin birâderleri Dersâdet'e sevk etmek için Jön Türk arıyorlarmış. . .

Emimâme-i devletlerine atfeten. . . femân hazret-i men-lehül-emrindir. Kullan Ali Kemâl", (Y.EE. , 15/134, H. 19 Rebîülevvel 1320 (M. 26 Haziran 1902).

beri olarak istihbarat organizasyonunun başında görevine devam etmektedir. Fakat 10 Şubat 1904 günü Sadrazam Avlonyalı Ferid Paşa tarafından Mısır Fevkalâde Komiseri Ahmed Muhtar Paşa'ya çekilen şu telgraf, işleri tamamen değiştirir:

"Mısır Fevkalâde Komiserliğine

Beş gündən beri ihtifâ[saklanma, gizlenme] etmiş ve henüz hânesine avdet etmemiş olan Ferik Ahmed Celâleddin Paşa'nın Mısır'da haremi nezdine gitmesi melhûz olduğundan vâsil olub olmadığının ve başka bir tarafa gitmiş ise nereye gittiğinin ve bir ma'lûmât ve muhâbere olub olmadığının sûret-i husûsiye ve münâsibede âilesinden bi't-tahkik iş'ârı muntazırdır.

28 Kânûnusâni sene [1]319 [10 Şubat 1904]

Sadr-ı Azam Ferid"

(Y.PRK.BŞK. , 71/98, H. 5 Zilhicce 1321 (M. 22 Şubat 1904).

Bu telgrafın anlamı şudur: Serhafiye Ahmed Celeleddin Paşa ortadan kaybolmuş ve 5 Şubat 1904 tarihinden beri evine dönmemiş, açıkçası firar etmiştir.

İstanbul bu haber üzerine âdetâ çalkalanmıştır. Beyoğlu'nda yaşayan Avrupalılardan, Avrupa gazetelerine kadar herkes Ahmed Celeleddin Paşa'nın firarını konuşmaktadır.¹⁷ Bu sırada Osmanlı hükümeti ilgili yerlere telgraflar çekmekte, Ahmed Celeleddin Paşa'nın nerede olduğunu öğrenmeye çalışmaktadır. Paşa'nın İstanbul'da bir yerde gizlendiği ihtimali araştırılırken, Bulgaristan ya da Yunanistan üzerinden Avrupa'ya geçtiği veya Mısır'a hareket ettiği yönünde bilgiler gelir. Bu ilk şok sonrasında ilk olarak İstanbul'da araştırmalara başlanmış, ilgili istihbarat birimleri paşa hakkında tahkikata girişmişlerdir. Nitekim 16 Şubat 1904 günü Beyoğlu Mutasarrıflığı'ndan Sadrazam Ferid Paşa'ya yazılan tezkirede Ahmed Celeleddin Paşa'nın Çubuklu ve Beyoğlu taraflarında bulunmadığı belirtilmiştir.¹⁸ Aynı gün Atina Sefareti'nden gelen talgrafta da Ahmed Celeleddin Paşa'nın Yunanistan ve havalisinde görülmediği

¹⁷ Mesela bu Avrupalılardan İstanbul'da Reji İdaresi'nin uzun süre yöneticiliğini yapmış olan İsviçreli Louis Rambert (1839-1919), Ahmed Celeleddin Paşa'nın firarıyla ilgili şu notları düşmüştür: "Şubat 1904 –Serhafiye Ahmed Celeleddin Paşa'nın Mısır'a Kaçması / Bu iki hadiseden maada bir vaka daha oldu (Gazeteci Baba Tahir'in tutuklandığı ve bir Mabeyncinin evinin soyulduğu haberlerini kastediyor). Saray altüsttür. Serhafiye Ahmed Celeleddin Paşa firar etti. Paşa, zevk ü sefaya düşkün, dehşetli bir kumarbazdır. Çok zengin bir Mısırlı prensesin zevcidir. Vaktiyle zabıta-i hafiyeye reisi idi. Mısır'a gitmek için zât-ı şâhânenen birkaç defa izin istemiş, izin verilmemiş. O da bilâ-mezûniyet çıkıp gitmiş. Büyük bir heyecan husule geldi, tahkikata başlandı. Her tarafa telgraflar yağdırdı, kaçan mahpusun (!) nerede olduğu hâlâ araştırılıyor", (Rambert, 2011, s. 363); eserin orijinal baskısı için bkz. Louis Rambert, *Notes et impressions d'Turquie - L'Empire Ottoman sous Abdul-Hamid*, Edition Atar, Cenevre-Paris, 1905]. Bir başka Avrupalı, o tarihte Vautour gemisinin süvarisi olan meşhur Fransız edibi Claude Farrere de bir eserinde Ahmed Celeleddin Paşa'nın bu kaçışını Fransızlara has maceraperest bir havayla nakletmiştir. Buna göre Ahmed Celeleddin Paşa Fransa Sefareti'nin maiyet vapuru olan Vautour isimindeki gemiye binerek Pire Limanı'na geçmiş, ardından Mısır'a gitmiştir; eser için bkz. Claude Farrere, *L'extraordinaire Aventure d'Achmet Pacha Djemaleddine*, E. Flammarion, Paris, 1921. Bunların dışında dönemin bir Avrupa Gazetesi'nde Ahmed Celeleddin Paşa'nın firarı şu ifadelerle haberleştirilmiştir: "İndependis [Independence]: 15 Şubat [1]904 Devlet-i Osmâniyye / Ahmed Celâleddin Paşa'nın gizlice firâr etmesinin sebebi zevcesi Mısır prensesinin Kahire'de bulunmasıdır. Paşa-yı müşârûnileyhin ruhsat istihâl etmeksizin kaçması hasmâsının[düşmanlarının] iğvââtı[kışkırtması] ile zât-ı şâhâne tarafından müsâade alamaması ihtimâli idi. Müşârûnileyh ile birlikte Diran Kelekyan da kaçmıştır. Kelekyan politika esbâbına binâen vaktiyle firâr etmiş ve Celâleddin Paşa tekrar İstanbul'a getirmiş idi. Bu sebeple yalnız kalmış olduğu cihetle emniyet edememiştir.", (Y.PRK.TKM. , 47/37, H. 28 Zilkade 1321 (M. 15 Şubat 1904).

¹⁸ "Sadrazam Paşa'ya yazılan tezkire sûretidir

...Çubuklu'da icrâ eylediğim tahkikâtda Ahmed Celâleddin Paşa'nın oralarda bulunmadığı anlaşıldığı gibi Beyoğlu cihetinde bulunmadığı dahî evvel ve âhir icrâ kılınan tahkikâtle sâbit bulunmuştur. . .", (Y.PRK.ZB. , 34/20, 29 Zilkade 1321 (M. 16 Şubat 1904).

bildirilmiştir.¹⁹ Bulgaristan Komiseri Ali Ferruh Bey'den alınan 15 Şubat 1904 tarihli telgrafta ise Ahmed Celeleddin Paşa'nın Viyana'ya gittiği istihbaratı paylaşılmış; “kendisi eylevm Viyana'da olub zevcesinin vefâtı takdîrinde mirâs da'vâsında bulunmak üzere Mısır'a gideceği ma'rûzdur” ifadelerine yer verilmiştir.²⁰

Bu muhabereleden, Ahmed Celeleddin Paşa'nın nereye firar ettiği ile ilgili Osmanlı hükümet yetkililerinin kafalarının hayli karışık olduğu anlaşılmaktadır. Hâlbuki bu muhabere başlanmadan önce, Mısır Fevkalâde Komiseri Ahmed Muhtar Paşa'dan 10 Şubat 1904 tarihinde alınan bir telgraf Ahmed Celeleddin Paşa'nın yerini işaret etmiştir. Mısır Fevkalâde Komiseri Ahmed Muhtar Paşa'nın elde ettiği istihbarata göre Sultan Abdülhamid'in “sâbık serhafiyesi”, Diran Kelekyan ile birlikte İstanbul'dan Mısır'a gelmiştir. Mısır Komiseri'ne göre Ahmed Celeleddin Paşa'nın Mısır'a gelmesinin iki sebebi vardır: Bunlardan biri, iki ay önce Ahmed Celeleddin Paşa'nın istintâka (sorgulama) uğraması (İstintâk sebebi belirtilmemiştir.), diğeri ise Mısır'da ikamet eden haremî İsmet Hanım'ın amansız bir hastalığa yakalanarak Paşa'yı defalarca Mısır'a davet etmesidir. Firaren Mısır'a gelen Ahmed Celeleddin Paşa hakkında ilk anda edinilen bilgileri içerdiği anlaşılan söz konusu istihbarat, Ahmed Muhtar Paşa tarafından 10 Şubat 1904 tarihinde şu ifadelerle İstanbul'a bildirilmiştir:

“Diünkü gün şeref-i telakkî eylediğim emr u fermân-ı hümayûn cenâb-ı hilâfet-penâhî hükm-i celîlesine tevfişkân icrâ eylediğim tahkîkât-ı hafîyye netîcesinde Ahmed Celâleddîn Paşa'nın Diran Kelekyan ile Mısır'a geldiği anlaşılmıştır. Esbâb-ı azîmetinden biri iki mah mukaddem bir maddeden dolayı istintâk edilmesi ve diğeri Mısır'da bulunan haremîlerinin gayr-i kâbil-i tedâvî bir hastalığa düçâr olarak kendisini bi'd-defeât da'vet eylemesi keyfiyetleri olub... istihbâr olunacak ma'lûmâtın arzı tabîi olacağından olbâbda emr u fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Mısır Fevkalâde Komiseri Ahmed Muhtar

28 Kânûmsânî sene [1]319 (10 Şubat 1904)”

(Y.PRK.ASK. , 213/56, Hicri 12 Zilhicce 1321 (Miladi 29 Şubat 1904).

Komiser Ahmed Muhtar Paşa'nın İstanbul'a bu telgrafi çektiği 10 Şubat gününden yaklaşık yirmi gün sonra, 29 Şubat 1904 tarihinde, seraskerliğe Fransızca harflerle yazılmış şifreli bir telgraf ulaşır. Tüm düğümü çözen bu telgraf her yerde aranan ve firar ederek Mısır'a gittiği anlaşılan Ahmed Celeleddin Paşa tarafından gönderilmiştir. Serhafiye unvanını değil de “tüfengî” ve “ferîk” unvanlarını kullanmayı tercih eden Ahmed Celeleddin Paşa bu telgrafında uğradığı onur kırıcı muamelelerden şikâyet etmiş ve istifa ettiğini bildirmiştir. Telgrafnamenin tam içeriği şöyledir:

“Yıldız Sarây-ı Hümayûnu Başkîtâbet Dâiresi

Taraf-ı Seraskerîye Fransızca hurûf ile gelen telgrafnâmenin sûretidir

¹⁹ “Hâriciye Nezâreti'ne 16 Şubat sene [1]904 târîhli Atina Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 43 numaralı telgrafnâmenin tercümesidir Yirmi dört numaralı telgrafnâme-i âsafânelerinde beyân buyrulan Paşa bu havâlide görülmemiştir”, (Y.A.HUS. , 466/137, H. 29 Zilkade 1321 (M. 16 Şubat 1904).

²⁰ “Başkîtâbet Celîlesine Şifreli Telgraf / 2 Şubat sene [1]319 [15 Şubat 1904]

Ahmed Celâleddîn Paşa hakkında Sofya'ya avdet-i çâkerânemden beri icrâ etmekte olduğum tahkîkâta nazaran Ahmed Paşa geçen Pazar ertesi günü eşyasını bir Rum vâsıtasıyla... vapura irsâl etdikden sonra Viyana'ya hareket ederek... kendisi eylevm Viyana'da olub... zevcesinin vefâtı takdîrinde mirâs da'vâsında bulunmak üzere Mısır'a gideceği... ma'rûzdur olbâbda”, (HR.SFR.04. , 384/22, M. 15.02.1904.

Pek meşrû ve zarûrî bir sebeple Mısır'a azîmetim hâiz olduğum mevki'-i resmî ve şeref-i zâtım ile hiç tevâfuk etmeyecek muâmelelere vesîle ittihâz eylediğinden taşıdığım rütbeye fâhiş tecâvüz olan bu muâmele hasebiyle istifâmı takdîm ederim olbâbda

29 Şubat sene [1]904

Sâbık tüfengî ve ferîkândan Ahmed Celâleddîn"

(Y.PRK.ASK. , 213/56, Hicri 12 Zilhicce 1321 (Miladi 29 Şubat 1904).

Ahmed Celeleddin Paşa'nın Mısır'a firar ettiği kesinleşince firarî paşa bilhassa Mısır'daki Osmanlı temsilcisi Komiser Ahmed Muhtar Paşa aracılığıyla sıkı sıkıya takip edilmiştir. Ahmed Muhtar Paşa bu noktada çok önemli bir vazife yüklenmiş, Ahmed Celeleddin Paşa'nın Mısır'daki durumunu düzenli aralıklarla ve İstanbul'dan gelen bilgi talepleri doğrultusunda Mabeyn'e raporlamıştır. Nitekim bu kez firarî konumunda bulunan kişi herhangi bir Jön Türk ya da muhalif değil, çocukluğundan beri Sultan Abdülhamid'in yanında yetişmiş, onun her sırrına vâkıf ve yıllarca Serhafiyelik makamında bulunmuş Ahmed Celeleddin Paşa'dır. Onun herhangi bir şekilde izini kaybetmek, bölgedeki tüm Osmanlı temsilcileri için büyük sorumluluk anlamına gelmektedir.

Mısır'a firarından sonra sıkı bir şekilde takip edilen Ahmed Celeleddin Paşa'nın, birkaç ay sonra Avrupa'ya geçtiği haberleri Mabeyn'e ulaşır ve yine Mabeyn ile ilgili temsilcilikler arasında bir dizi yazışma gerçekleşir. Nitekim nisan 1904'te Ahmed Celeleddin Paşa'nın Mısır'dan İngiltere'ye geçtiği ve burada başta İngiltere'nin Mısır Yüksek Komiseri Lord Cromer olmak üzere ileri gelen bazı İngiliz devlet adamları ile görüşmeler gerçekleştireceği ihbarı alınmıştır. Bu ihbar üzerine Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa tarafından Londra Sefareti'ne 25 Nisan 1904 tarihinde çekilen telgrafta "Firarî Ahmed Paşa'nın tüfengî mesleğinde bulunub işe akli erer bir adam olduğu..." (HR.SFR.03. , 545/13, M. 28.04.1904) için ihbarın doğruluğunun tahkik edilmesi talep edilir. Tahsin Paşa'nın telgrafından da anlaşıldığı gibi, Mabeyn'in bu konudaki başlıca endişesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm gizli işlerini bilen bir devlet adamının, Avrupalılarla temas etme ve onlara bilgi aktarma ihtimalidir. Bu nedenle Ahmed Celeleddin Paşa'nın her hareketinin ve kimlerle görüştüğünün Mabeyn'e bildirilmesi gerekmektedir.

Tahsin Paşa'ya Londra'dan birkaç gün sonra verilen cevapta, Ahmed Celeleddin Paşa'nın Londra'da bulunmadığı ve Paşa'yı Londra'da tanıyan olmadığı gibi paşa ile görüşmeye talip olan herhangi bir İngiliz devlet adamının da olmadığı bildirilir. Şayet Ahmed Celeleddin Paşa Londra'ya gelir ise "erbâb-ı nüfûzdan zevât" ile münasebet kummasına gayret edileceği Londra Sefareti'nin raporuna şu ifadelerle eklenir:

"Tahsin Paşa Hazretlerine Telgraf

25 Nisan 1904 târihli telgrafnâme-i âsafânelerine cevâbdır: Ahmed Celâleddin Paşa henüz Londra'ya gelmemiş olub... Ricâl-i devlet meyânında müşârûnileyhi bilen olmadığı gibi mü'lâkâtına tâlib olan dahî yokdur. Şâyet Londra'ya gelir ise erbâb-ı nüfûzdan zevât ile kesb-i münâsebet etmemesi cihetine bizzat mukarreret ederim..." (HR.SFR.03. , 545/13, M. 28 Nisan 1904).

Her ne kadar Londra Sefareti Ahmed Celeleddin Paşa'nın Londra'ya gitmediğini Mabeyn'e bildirse de Temmuz 1904'te Paşa'nın Avrupa'ya geçtiğine dair beklenen haber Paris Sefareti'nden gelir. Paris Sefiri Salih Münir Paşa'nın Yıldız Sarayı'na temmuz ayı başlarında çektiği telgrafa göre, Ahmed Celeleddin

Paşa, zevcesi ve Diran Kelekyan Efendi ile birlikte Paris'e gelmiştir. Telgraf raporuna "Tüfengî Ahmed Celâleddin Paşa'yı ihtiyâten taht-ı tecessüs ve nezârete aldirdim." notunu ekleyen Salih Münir Paşa'nın raporundan anlaşıldığına göre Ahmed Celeleddin Paşa'nın Paris'te attığı her adım Sefaret yetkililerince takip edilmiştir.²¹

Ekim 1904'te bu kez Roma'da ortaya çıkan Ahmed Celeleddin Paşa, her yer veya ülke değiştirdiğinde Mabeyn tarafından aranmaktadır.²² Nitekim aralık ayı başlarında yine izini kaybettirdiği anlaşılan Ahmed Celeleddin Paşa'nın Mısır'a döndüğü ortaya çıkacaktır. 2 Aralık 1904'te Başkâtip Tahsin Paşa tarafından Mısır Fevkalâde Komiserliği'ne çekilen telgrafta Ahmed Celeleddin Paşa'nın Mısır'da olup olmadığı sorulmuş²³, paşanın Mısır'da olduğuna dair Ahmed Muhtar Paşa'dan Mabeyn'e şu şekilde cevap verilmiştir:

"Başkîtâbete Mısır Fevkalâde Komiserliğinden Şifre

Ahmed Celâleddin Paşa Mısır'dadır. 16 Teşrînisâni sene [1]320 târihli telgrafnâmenin cevâbını menâfi'-i devlet nâmuna istîrhâm eylerim olbâbda.

25 Ramazan sene [1]322 ve 20 Teşrînisâni sene [1]320 [3 Aralık 1904]

Ahmed Muhtar"

(Y.PRK.MK. , 25 Ramazan 1322 (M. 3 Aralık 1904).

Şubat 1904'te Mısır'a firar eden ve 1904'ün yaz aylarında kısa bir Avrupa seyahatine çıkan Ahmed Celeleddin Paşa, 1904 sonlarından itibaren Mısır'a yerleşmiştir. Mütemadiyen Mısır'dan Osmanlı makamlarınca İstanbul'a çekilen telgraflardan anlaşıldığına göre Ahmed Celeleddin Paşa 1906 yılında vefat eden eşi İsmet Hanım'ın miras davaları ile uğraşmış (BEO. , 2852/231840, H. 25 Rebûlâhir 1324 (M. 18 Haziran 1906) ve kendisine eşinden yüksek düzeyde gelir kalmasına rağmen zamanla maddi sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Paris Sefiri Salih Münir Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği telgraf raporlarına göre Ahmed Celeleddin Paşa özellikle Avrupa'da Paris'le irtibatını koparmamış ve bu kente zaman zaman seyahat etmiştir.²⁴ Avrupa'ya gerçekleştirdiği bu seyahatlerden birini, kendisi gibi Mısır'a firar etmiş olan şair Eşref ile

²¹ "Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Mülûkâne Başkîtâbet-i Celilesine Devletlû Efendim Hazretleri

Mısır'dan Paris'e vürüdü 26 numaralı şifreli telgrafnâme-i âcizî ile arz olunan Tüfengî Ahmed Celâleddin Paşa'yı ihtiyâten taht-ı tecessüs ve nezârete aldirdim. Bugün polis tarafından verilen rapora nazaran. . . refâkatinde tercümanı Ermeni Diran Kelekyan Efendi ile zevcesi ve bir de Rukiye Hanım nâmında bir kadın ile bu kadının iki çocuğu ve iki de hizmetkâr bulunduğu. . . ve gâyet az ârâmla ihtilât edip nâdiren iki atlı araba ile ormana ve bir de at yarışlarına gittiği ve bazen de kumar oynadığı ve iki kere de mezkûr ormandaki lokantaya gittiği ve bir defa da Mösyö Katol Mezes nâmında tiyatro oyunları yapan biri ve zevcesi ile birlikte bulunduğu ve birkaç gün zarfında lâce'l-ül-tedâvi Fransa'da vâki' Kontreksevil sularına gideceği istihbâr kılındığı anlaşılmıştır. Kendisi taht-ı nezâretde tutulmağa devâm olunmakta bulunmakla emr u fermân hazret-i men-lehül-emrindir. Rebûl-âhir sene [1]322 ve Haziran sene [1]320 [Temmuz 1904] Brüksel ve Paris Sefir-i Kebîri Sâlih Münir", (Y.PRK.EŞA. , 46/24, H. 29 Rebûlâhir 1322 (M. 13 Temmuz 1904).

²² "Başkîtâbete Roma Sefâret-i Seniyyelerinden Şifre

Kahire'ye azîmet etmiş olan Ahmed Celâleddin Paşa'nın Roma'ya gelmiş olduğu ma'rûzdur olbâbda. 26 Receb sene [1]322 ve 6 Ekim sene [1]904 Reşid", (Y.PRK.EŞA. , 46/63, H. 26 Receb 1322 (M. 6 Ekim 1904).

²³ "Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu Başkîtâbet Dâiresi

Muhtar Paşa'ya Şifre

Ahmed Celâleddin Paşa'nın geçenlerde Mısır'dan gittiği mesmûl [işitilmiş, duyulmuş haber] olduğundan mumâileyh elyevm orada midir yoksa başka bir mahalde midir bu bâbda tahkîkât icrâsıyla keyfiyetin arz ve iş'ârî şeref-sudûr buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî icâb-ı âlisinden olmakla olbâbda. 19 Teşrînisâni sene [1]320 [2 Aralık 1904] Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsin", (Y.PRK.MK. , 25 Ramazan 1322 (M. 3 Aralık 1904).

²⁴ Bu konuda Paris Sefiri Salih Münir Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği telgraflardan biri şöyledir:

birlikte yaptığı 20 Mayıs 1905 tarihinde Mabeyn'e şifreli telgraf ile bildirilmiştir (Y.PRK.UM. , 75/25, H. 15 Rebülevvel 1323 (M. 20 Mayıs 1905).

Son Yılları ve Ölümü

Ahmed Celeleddin Paşa Mısır'a firarından sonra Mısır Hidiv ailesine mensup olan eşi Prenses İsmet Müüşide Hanım'ın yanına, Kahire'ye yerleşmiş ve zaman zaman Avrupa'ya gerçekleştirdiği kısa seyahatler dışında Mısır'da yaşamaya başlamıştır. Burada, eşinin 1906'daki vefatından sonra uhdesine geçen miras ile ilgilenmeye çalışan Ahmed Celeleddin Paşa'nın, İstanbul'da Nişantaşı semtindeki konağı ile yine İstanbul'daki arazilerine haciz kararı alınmıştır.²⁵ Sultan Abdülhamid'in iradesiyle söz konusu gayrimenkuller Hazine-i Hassa adına haczedilmiş, Nişantaşı'ndaki Ahmed Celeleddin Paşa'nın konağı sâbık sadrazamlardan Kâmil Paşa'nın ikâmetine tahsis edilmiştir.²⁶

Ahmed Celeleddin Paşa'nın bir taraftan İstanbul'da kalan malları haczedilirken, diğer taraftan gıyabında ceza davası görülmüştür. Osmanlı istihbarat raporlarından takip edilebildiği kadarıyla Ahmed Celeleddin Paşa'ya yöneltilen suçlar hayli ağırdır. Paşa hakkında "Mısır, Amerika, Rusya, Belçika gibi çeşitli ülkelerdeki komitelerle münasebet kurduğu" (Y.MTV. , 293/32, H. 5 Zilhicce 1323 (M. 31 Ocak 1906), "Padişaha karşı komite reisleriyle haberleştiği" (Y.MTV. , 293/32, H. 5 Zilhicce 1323 (M. 31 Ocak 1906) ve "Paris'te bazı şahıslar ile birleşeceği" (Y.MTV. , 285/65, H. 9 Safer 1324 (M. 4 Nisan 1906) yönündeki bilgiler, Osmanlı raporlarına yansımıştır. Her ne kadar suçlamalar oldukça ağır olsa da 1907 Ramazan'ında Paşa'ya padişah tarafından affedildiği Ahmed Muhtar Paşa tarafından tebliğ edilmiştir (Y.EE. , 87/9, H. 16 Ramazan 1325 (M. 23 Ekim 1907). Fakat buna rağmen Ahmed Celeleddin Paşa'nın İstanbul'a dönme gibi bir arzusunun olmadığı anlaşılmaktadır. İşte bu tarihlerden sonra Osmanlı raporlarında Ahmed Celeleddin Paşa'nın adı "hâin" ve "erâzilden" gibi ifadelerle anılmaya başlanır.

Ahmed Celeleddin Paşa İstanbul'a dönme konusunda yürütülen ikna girişimlerine kayıtsız kalırken, Mısır'daki Osmanlı makamları Paşa'yı sıkı bir şekilde takip etmeye devam etmektedirler. 3 Nisan 1907'de Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa tarafından Mabeyn'e gönderilen aşağıdaki telgrafname, takibâtın boyutunu ortaya koymasına bakımından dikkate değerdir:

"Mabeyn-i Hümayûn Cenâb-ı Mülûkâne Başkitâbet-i Celilelerine

"Paris'den gelen şifre telgrafname sûretidir

Ahmed Celâleddin Paris'e geldi. Rivâyete göre burada birkaç gün kalıp Amerika'ya gidecekmış. Taht-ı nezârete aldurdım. Bir fenâlıkda bulunmaması için ittihâz-ı tedlâbir olunmuştur. 28 Haziran sene [1]906 Mûnir", (Y.PRK.EŞA. , 49/48, H. 10 Cemâziyelevvel 1324 (M. 2 Temmuz 1906).

²⁵ Söz konusu haciz kararlarıyla ilgili olarak bkz. "Yıldız Sarây-ı Hümayûnu Başkitâbet Dâiresi / Ahmed Celâleddin Paşa'nın uhdesinde... bulunan Nişantaşı'nda kâim yirmi iki numaralı konak ile... taht-ı hacze alınan yirmi dört ve yirmi altı numaralı iki kıta arsanın Hazine-i Hassa-i Şâhânece mübâyaaşı mukarrer bulunduğu cihetle muâmele-i lâzimenin ifâsı... 11 Receb sene [1]322 târihinde tebliğ kılınmış olub... olbâbda emr u fermân hazret-i men-lehül-emrindir. 16 Receb sene [1]322 ve 13 Eylül sene [1]320 [26 Eylül 1904] Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsin", (İ.HUS. , 121/62, H. 16 Receb 1322 (M. 26 Eylül 1904).

"Ahmed Celâleddin Paşa'nın uhdesinde ve Nişantaşı'nda bulunan ve Hazine-i Hassa-i Şâhâne nâmına mübâyaaşı muktezâ-yı emr u fermân-ı hümayûn-ı mülûkânenen olan konağın bugün Defter-i Hâkânî Nezâret-i Celilesince usûlü dâiresinde muâmele-i ferâğışı icrâ etdirilerek istihâl olunan sened-i Hâkânî leffen takdim kılınmakla... 19 Receb sene [1]322 / 16 Eylül sene [1]320 [29 Eylül 1904] Sadr-ı Azam Ferid", (Y.A.HUS. , 479/13, H. 19 Receb 1322 (M. 29 Eylül 1904).

²⁶ "Yıldız Sarây-ı Hümayûnu Başkitâbet Dâiresi

Ahmed Celâleddin Paşa'nın uhdesindeki mukaddemâ Hazine-i Hassa-i Şâhânece mübâyaa olunan ve Sadr-ı Esbak Kâmil Paşa Hazretlerinin ikâmetine tahsis buyrulan hânedeki mevcûd olub münâsib bir mahalde muhâfazası muktezâ-yı irâde-i seniyye-i mülûkânenen bulunan eşyanın mezkûr hâne derûnunda bir iki odaya vaz' edilmesine dâir Şehremâneti ve Zabtiye Nezâret-i Celilelerine tebliğ olunduğuna...", (İ.HUS. , 150/58, 23 Zilhicce 1324 (M. 7 Şubat 1907).

...Ahmed Celâleddin Paşa'ya gelince, öteden beri isrâfâtının son derecesine varmasından dolayı ahîren elinde kalan bir mikdâr arâziyi dahî yirmi bin liraya satarak... bu meblağ ile ne Mısır'da ve ne de Avrupa'da imrâr-ı hayât edemeyeceği kendisince de tahakkuk etmiş olmakla yakında Kıbrıs'a giderek Sâdi Bey misillü inzivâyâ çekilmek azm-i kat'isinde bulunduğu...

19 Safer sene [1]325 [3 Nisan 1907]

Abbas Hilmi''

(Y.EE. , 78/79, H. 19 Safer 1325 (M. 3 Nisan 1907).

Görüldüğü gibi Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın raporu, Ahmed Celeleddin Paşa'nın maddi açıdan zor durumda bulunduğu ve aşırı borçlandığı, bu nedenle Mısır'daki arazilerini satarak Kıbrıs'a yerleşmek niyetinde olduğunu Mabeyn'e bildirmektedir. Ahmed Celeleddin Paşa hakkında Mısır Hidivi'nin verdiği bir başka rapor, Paşa'nın parasız kaldığı, Times Gazetesi'ne bir makale gönderdiği ve sık sık Kahire'den İskenderiye'ye gidip geldiği şeklindedir (Y.A.HUS. , 516/9, H. 3 Ramazan 1325 (M. 10 Ekim 1907); A. }MTZ.(05), 12/403, 20 Safer 1326 (24 Mart 1908). 1908 Mart'ında yine Abbas Hilmi Paşa tarafından gönderilen bir telgrafta, Ahmed Celeleddin Paşa'nın kendisiyle görüşmek istediği, fakat Abbas Hilmi Paşa'nın "rıza-yı âli-i Hazret-i Hilâfet-penâhiyi istihsâl etmeksizin böyle bir adam ile mülâkât edemeyeceği"ni bildirdiği kayıtlıdır (Y.A.HUS. , 519/12, H. 4 Safer 1326 (M. 8 Mart 1908).

Ahmed Celeleddin Paşa'nın İstanbul ile irtibatını koparmadığı ve buradaki gelişmeleri yakından takip ettiği Osmanlı raporlarına yansımıştır. Paşa'nın Bulgaristan'a gizlice bir adam gönderdiği²⁷ ve İstanbul ile haberleştiği alınan istihbarat arasındadır. Nitekim II. Meşrutiyet arifesinde Sadrazam Avlonyalı Ferid Paşa'nın İstanbul zabıtasını uyarın bir yazısı, Osmanlı hükümetinin Ahmed Celeleddin Paşa'dan hayli rahatsızlık duyduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu yazının sureti şöyledir:

"Dersâadet'e gelib gitmekte olan eşhâs hakkında zâbitaca icrâsı lâzım gelen tahkîkât ve takayyüdâtın derece-i kâfide olmadığı bazı erbâb-ı vukûf tarafından sûret-i mevsûkâda haber verilip... Ahmed Celâleddin ile sâir erâzilin kimlerle muhâbere etmekde olduklarının istihbâr ve tahkîk edilememesi zâbitanın hâl-i faâliyetde olmadığını göstermekde... me'mûrîn-i zâbitanın hâl-i faâliyet ifrâğıyla vazîfelerini sebk-i ifâ etmeleri..."

7 Ramazan sene [1]325 / 1 Teşrîni-evvel sene [1]323 [14 Ekim 1907]

Sadr-ı A'zam Ferid''

(Y.A.HUS. , 516/25, H. 7 Ramazan 1325 (14 Ekim 1907).

Ahmed Celeleddin Paşa II. Meşrutiyet'in ilan edildiği sıralarda Mısır'da bulunmaktaydı. Daha önce ifade edildiği gibi Ahmed Celeleddin Paşa Mısır'daki yaşamında Osmanlı hükümetinin sıkı takibi

²⁷ (HR.SFR.04. , 599/141, M. 25 Temmuz 1907. Diğer bazı kaynaklarda da Ahmed Celeleddin Paşa'nın Sultan Abdülhamid'e suikast gerçekleştirmek üzere İstanbul'a adamlar gönderdiği kaydedilmektedir. Mesela bu kaynaklardan birinde "Padişahın sâbık Serhafiyesi Yıldız'a karşı en ciddi suikast hazırlığını yapmıştı" denilerek, Ethem Ruhi ve Arif adlarında iki suikastçının Sultan Abdülhamid'e suikast düzenlemek üzere İstanbul'a doğru yola çıkarıldığı, fakat şehre girmekte başarısız oldukları belirtilmektedir; bkz. (Kutay, 1964, s. 441-446).

altında yaşamış ve Avrupa'ya seyahatleriyle de hükümetin şüphelerini üzerine çekmekten kurtulamamıştır. Mısır'daki yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan Ahmed Celeleddin Paşa'nın -belki de bir Osmanlı raporunda geçtiği gibi "inzivaya çekilmeyi" tercih ettiği için- ömrünün son döneminde gözden uzak bir yaşam sürdüğü anlaşılmaktadır. Ahmed Rasim'in Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde 25 Haziran 1924 tarihli yazısında bildirdiğine göre Ahmed Celeleddin Paşa Haziran 1924'te vefat etmiştir. Ahmed Rasim bu haberi "Bence, bu haftanın en ziyâde câlib-i dikkat hâdisesi, Devr-i Hamîdi'de Serhafiye unvânıyla şöhret almış olan Ahmed Celâleddîn Paşa'nın rahmet-i ilâhiyeye kavuşmasıdır." ifadeleriyle okurlarına duyurmuştur.

Sonuç

Ahmed Celeleddin Paşa, Sultan II. Abdülhamid döneminde padişahın en yakınındaki görevlilerden biri olarak yıllarca Serhafiye unvanıyla Osmanlı İmparatorluğu adına önemli hizmetler görmüş bir devlet adamıdır. Nitekim Paşa, Sultan Abdülhamid'in şehzadelikinden beri yanında bulunmuş, hükümdarın büyük önem verdiği Tüfekçi Teşkilatı'nda yetişmiş ve kritik önemde olan istihbarat ağının başına getirilerek imparatorluğun her sırrına vâkif olmuştur. İstanbul'da, siyasi muhaliflere karşı yürütülen sorgulamalarda ve Yıldız Sarayı'na verilen jurnallerin/istihbarat raporlarının tahkikinde Ahmed Celeleddin Paşa hep başrolde olmuştur. 1890'ların sonlarına doğru Köstence, Paris ve Cenevre gibi siyasi muhaliflerin bulunduğu Avrupa kentlerine giderek Jön Türk ileri gelenleriyle padişah adına gerçekleştirdiği görüşmeler, Ahmed Celeleddin Paşa'nın âdetâ adıyla özdeşleşerek kayıtlara geçmiştir. Ahmed Celeleddin Paşa, Jön Türklerle gerçekleştirdiği bu görüşmeler sonucunda Mizancı Murad Bey başta olmak üzere bazı muhalifleri İstanbul'a dönme ya da muhalefetten çekilme konusunda ikna etmiş, bu o dönemde Sultan Abdülhamid için de çok önemli bir hizmet olmuştur. Fakat bu hizmetlerine rağmen Ahmed Celeleddin Paşa'nın, şubat 1904'te eşinin yanına, Mısır'a Sultan Abdülhamid'den izinsiz şekilde giderek İstanbul'dan ayrılması ve tüm ısrarlara rağmen İstanbul'a dönmemesi, paşayı en tehlikeli muhalifler sırasına sokmuştur. İstanbul'daki menkul ve gayrimenkullerine haciz konulan Ahmed Celeleddin Paşa, idam cezasıyla yargılanması sonrasında Sultan Abdülhamid tarafından affedilmiş, fakat vefatına kadar Mısır'da yaşamayı tercih etmiştir.

Bu dikkat çekici hayatı ve faaliyetleriyle Ahmed Celeleddin Paşa, araştırılmaya değer bir kişidir. Fakat bu noktada özellikle belirtmek gerekir ki paşanın Jön Türklerle gerçekleştirdiği görüşmeler dışında kalan faaliyetleri hakkında doğru bilgi sahibi olabilmek, gerçekten de oldukça zordur. Nitekim bazı eserlerde²⁸, Ahmed Celeleddin Paşa'nın firarından sonra bütün servetini Jön Türklere harcadığı, Dr. Nâzım, Dr. Bahaeddin Şakir, Dr. Abdullah Cevdet ve Ahmed Rıza gibi isimleri maddi olarak desteklediği ve Sultan Abdülhamid'e suikast düzenlemek üzere İstanbul'a adamlar gönderdiği gibi bilgiler yer almakta, fakat bu bilgilerin kaynağına yer verilmemektedir. Dolayısıyla Ahmed Celeleddin Paşa, yaşantısı, yürüttüğü görevler ve firar hadisesiyle olduğu kadar hakkında yazılanlarla da gizemini koruyan bir devlet adamı olarak görülmeye devam edecektir.

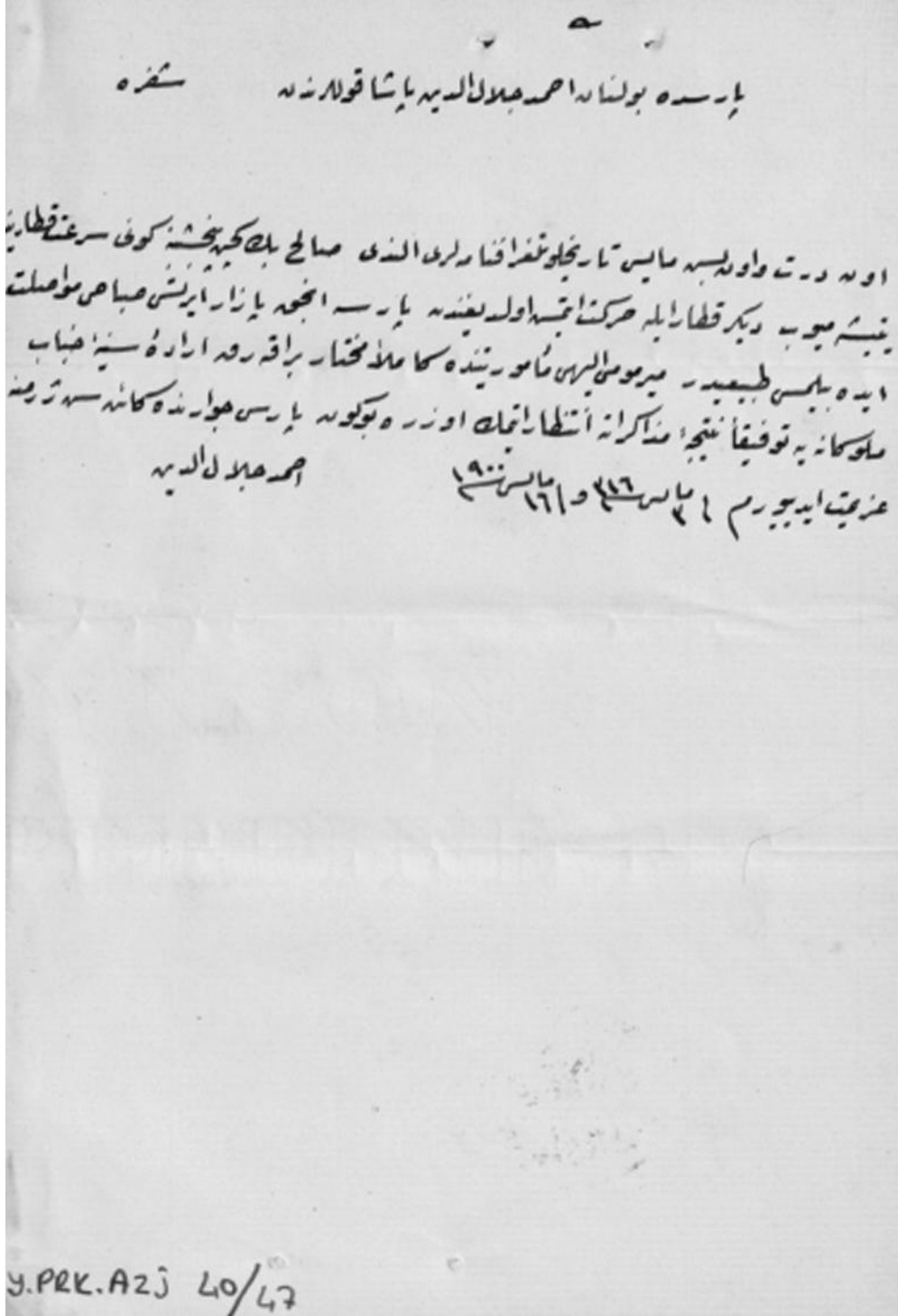
²⁸ Örneğin bkz. (Kutay, 1964, s. 441-446).

Kaynakça

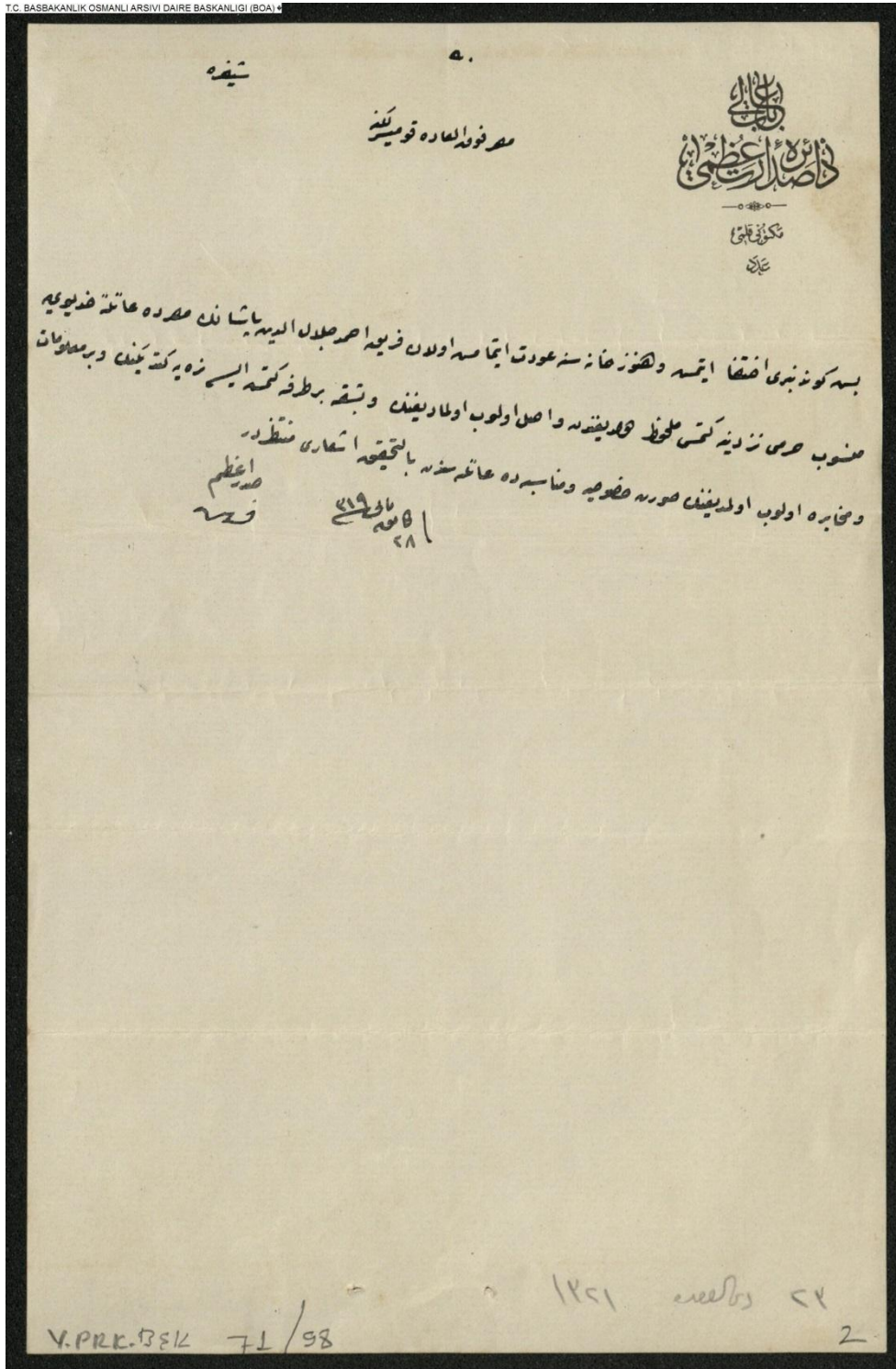
- [1] Ahmed Rasim (25 Haziran 1924), “Ahmed Celaleddin Paşa’ya Dair”, *Hâkimiyet-i Milliye*, İstanbul Mektupları.
- [2] Alus, Sermet Muhtar (1997), *İstanbul Kazan Ben Kepçe*, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.
- [3] Babîâlî Evrak Odası (BEO), 2852/213827, Hicri 25 Rebûlâhîr 1324 (M. 18 Haziran 1906); 2852/231840, H. 25 Rebûlâhîr 1324 (M. 18 Haziran 1906).
- [4] Bayur, Yusuf Hikmet (1940), *Türk İnkâlâbı Tarihi*, 2. Cilt, Maarif Matbaası, İstanbul.
- [5] Bleda, Mithat Şükrü (1979), *İmparatorluğun Çöküşü*, Turgut Bleda (Haz.), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- [6] Danışman, Zuhuri (1966), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Zuhuri Danışman Yayınevi, 13. Cilt, İstanbul.
- [7] Danişmend, İsmail Hami (1972), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- [8] Demirbaş, Bülent (1987), *İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları*, Arba Yayınları, İstanbul.
- [9] Erkoç, Ethem (2015), *Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikâyesi*, Çorum Belediyesi Kültür Yayını, Çorum.
- [10] Georgeon, François (2012), *Sultan Abdülhamid*, Ali Berktaş (Çev.), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- [11] Hariciye Nezareti Belgrad Sefareti Evrakı (HR.SFR.03.), 545/13, M. 28 Nisan 1904.
- [12] Hariciye Nezareti Paris Sefareti Evrakı (HR.SFR.04.), 384/22, M. 15.02.1904; 599/141, M. 25 Temmuz 1907.
- [13] Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı (HR.SYS.), 193/53, M. 7 Eylül 1897.
- [14] İrade Taltifat (İ.TAL.), 246/60, H. 9 Zilhicce 1318 (M. 30 Mart 1901); 270/47, H. 9 Şevvâl 1319 (M. 19 Ocak 1902).
- [15] İrade-i Hususiye (İ.HUS.), 121/62, H. 16 Receb 1322 (M. 26 Eylül 1904); 150/58, 23 Zilhicce 1324 (M. 7 Şubat 1907).
- [16] Koçu, Reşad Ekrem (1958), *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Tan Matbaası, Birinci Baskı, İstanbul.
- [17] Kolektif (2018), *II. Meşrutiyet'in İlk Yılı, 23 Temmuz 1908-23 Temmuz 1909*, Tamer Erdoğan (Koordinatör), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [18] Kutay, Cemal (1964), “Ahmet Celâlettin Paşanın Sultan Hamid’e Suikasid Teşebbüsü”, *Tarih Konuşuyor*, Cilt 1, Sayı 6, İstanbul, s. 441-446.
- [19] Lewis, Bernard (2011), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Boğaç Babür Turna (Çev.), Arkadaş Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara.
- [20] Mabeyn Erkanı ve Saray Görevlileri Maruzatı (Y.PRK.SGE.), 8/84, H. 26 Rebülevvel 1317 (M. 4 Ağustos 1899).
- [21] Maliye Evrak-ı Emiriye Müdüriyeti (ML. EEM.), 318/47, Rumi 30 Ağustos 1315 (Miladi 11 Eylül 1899).
- [22] Mardin, Şerif (2008), *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, 15. Baskı, İstanbul.
- [23] Mermutlu, Bedri (2017), “Prens Sabahattin'in Siyasi Hareketine Düşen Gölge: Damad Mahmud Paşa'nın İmtiyaz Talebi Pazarlıkları”, *Sosyoloji Konferansları*, S. 55, s. 219-253.
- [24] Örikağasızâde Hasan Sırrı (2007), *Sultan Abdülhamit Devri Hatıraları ve Saray İdaresi*, Ali Adem Yörük (Haz.), Dergâh Yayınları, İstanbul.

- [25] Rambert, Louis (2011), *Abdülhamid Dönemine Ait Gizli Notlar*, Mehmet Gayur Bleda (Çev.), Ömer Hakan Özalp (Haz.), Ark Yayınları, İstanbul.
- [26] Sadaret Eyâlât-ı Mümtâze Mısır Evrakı (A. JMTZ.(05), 12/403, 20 Safer 1326 (24 Mart 1908).
- [27] Saraçoğlu, Ahmet Cemaeddin (2005), *Unutulan Meşhurlarımızdan Mizancı Murad Bey*, Yayına Hazırlayan: İsmail Dervişoğlu, Şema Yayınları, İstanbul.
- [28] Soku, Ziya Şakir (1943), *Yarım Asır Evvel Bizi İdare Edenler*, Anadolu Türk Kitap Deposu, C. II, İstanbul.
- [29] Soku, Ziya Şakir (2008), *Yarım Asır Evvel Bizi İdare Edenler*, Çatı Kitapları, Birinci Baskı, İstanbul.
- [30] Tahsin Paşa (1999), *Sultan Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- [31] Uzun, Mustafa (1989), "Ali Kemal", *DİA*, C. 2, İstanbul, s. 405-408.
- [32] Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.), 64/7, Hicri 8 Zilkade 1309 (Miladi 4 Haziran 1892); 15/134, H. 19 Rebülevvel 1320 (M. 26 Haziran 1902); 78/79, H. 19 Safer 1325 (M. 3 Nisan 1907); 87/9, H. 16 Ramazan 1325 (M. 23 Ekim 1907).
- [33] Yıldız Mütenevvî Maruzat Evrakı (Y.MTV.), 293/32, H. 5 Zilhicce 1323 (M. 31 Ocak 1906); 285/65, H. 9 Safer 1324 (M. 4 Nisan 1906); 298/22, H. 5 Rebülâhir 1325 (M. 18 Mayıs 1907).
- [34] Yıldız Perakende Arzuhaller ve Jurnaller Evrakı (Y.PRK.AZJ.), 40/40, H. 6 Muharrem 1318 (M. 6 Mayıs 1900); 40/47, H. 16 Muharrem 1318 (M. 16 Mayıs 1900).
- [35] Yıldız Perakende Askeri Maruzat Evrakı (Y.PRK.ASK.), 213/56, Hicri 12 Zilhicce 1321 (Miladi 29 Şubat 1904).
- [36] Yıldız Perakende Elçilik, Şebenderlik, Ateşemiliterlik Evrakı (Y.PRK.EŞA.), 33/16, H. 11 Muharrem 1317 (M. 22 Mayıs 1899); 46/24, H. 29 Rebülâhir 1322 (M. 13 Temmuz 1904); 46/63, H. 26 Receb 1322 (M. 6 Ekim 1904); 49/48, H. 10 Cemâziyelevvel 1324 (M. 2 Temmuz 1906).
- [37] Yıldız Perakende Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR.), 28/83, H. 7 Muharrem 1318 (M. 7 Mayıs 1900).
- [38] Yıldız Perâkende Hazine-i Hassa Evrakı (Y.PRK.HH.), 32/2, H. 5 Safer 1318 (M. 4 Haziran 1900).
- [39] Yıldız Perakende Mabeyn Başkitâbeti Evrakı (Y.PRK.BŞK.), 71/98, H. 5 Zilhicce 1321 (M. 22 Şubat 1904).
- [40] Yıldız Perakende Müfettişlikler ve Komiserlikler Evrakı (Y.PRK.MK.), 25 Ramazan 1322 (M. 3 Aralık 1904).
- [41] Yıldız Perakende Serkurenâlık Evrakı (Y.PRK.SRN.), 2/56, 9 Cemâziyelâhir 1306 (M. 10 Şubat 1889).
- [42] Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği Evrakı (Y.PRK.TKM.), 39/33, H. 14 Safer 1315 (M. 15 Temmuz 1897); 47/37, H. 28 Zilkade 1321 (M. 15 Şubat 1904).
- [43] Yıldız Perakende Umum Vilayetler Tahriratı (Y.PRK.UM.), 75/25, H. 15 Rebülevvel 1323 (M. 20 Mayıs 1905).
- [44] Yıldız Perakende Zabtiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.ZB.), 34/20, 29 Zilkade 1321 (M. 16 Şubat 1904).
- [45] Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS.), 466/137, H. 29 Zilkade 1321 (M. 16 Şubat 1904); 479/13, H. 19 Receb 1322 (M. 29 Eylül 1904); 516/9, H. 3 Ramazan 1325 (M. 10 Ekim 1907); 516/25, H. 7 Ramazan 1325 (14 Ekim 1907); 519/12, H. 4 Safer 1326 (M. 8 Mart 1908).
- [46] Yılmaz, Murat (2019), *Jön Türk Matbuatında Propaganda (1895-1902)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi.

EKLER

Ek 1 Jön Türklerle görüşmek üzere Paris'e giden Ahmed Celaleddin Paşa'nın Yıldız Sarayı'na gönderdiği bir rapor (1900).

Y.PRK.BŞK.00071.00098.002

Ek 2 Ahmed Celeleddin Paşa'nın firarının ardından Sadrazam Ferid Paşa'nın Mısır Komiseri'ne yazdığı yazı. Yazıda Ahmed Celeleddin Paşa'nın Mısır'a gelip gelmediğinin tahkiki ve bunun ailesinden münasip bir şekilde sorulması isteniyor. (1904).

